

Miscellanea

Idé- och lärdomshistoria i Sverige och dess doktorsavhandlingar

Ingemar Nilsson

Ämnet idé- och lärdomshistoria etablerades genom Johan Nordströms donationsprofessur 1933, men den första doktorsavhandlingen lades fram först 1942. Jag har med denna bibliografi frågat mig hur ämnets identitet ser ut i ljuset av de avhandlingar som lagts fram under dryga sjuttio år.

Vad kan egentligen utläsas av en förteckning av detta slag? Att säga något om de metoder och teorier som använts skulle ha krävt en närmare analys av hela materialet. En sådan innehållsanalys av 239 avhandlingar är tidskrävande. Enbart kvantitativa parametrar kan ändå säga oss något om hur ämnet utvecklats sedan tillkomsten. Idé- och lärdomshistoria har expanderat och dess av ämnesrepresentanterna uttryckta ambitioner har varit att ha det högt i tak och försvara ämnets rikedom på perspektiv.¹

Denna redovisning av avhandlingar är alltså anspråkslös, men jag hoppas åtminstone att den kan ge belägg för ämnets stora bredd. Vilka har författat avhandlingarna – kön och ålder? Vid vilka universitet har de lagts fram? Vilka var handledarna och opponenterna? Vilka ämnen har behandlats? På vilket språk har de skrivits? Detta är några av de frågor som man kan finna svar på i nedanstående förteckning.

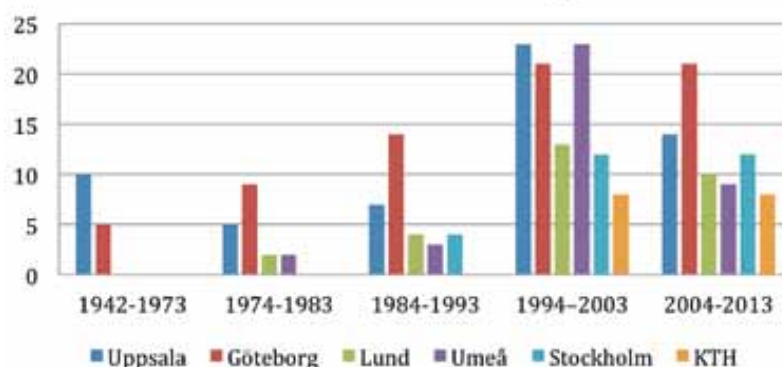
Under de första decennierna inträffade disputationerna ganska glest. Förutsättningarna ändrades då licentiatavhandlingen togs bort från 1969 och den nya avhandlingen för doktorsexamen mer skulle vara ett gesällprov än ett mäktigt lärdomsprov. Idéhistorien spreds också från 1960-talet som forskarutbildningsämne från Uppsala till allt fler universitetsorter: Göteborg, Lund, Umeå, Stockholm. Teknikhistoria vid KTH kan därefter räknas in med de första avhandlingarna 1997. En kulmination i antalet avhandlingar inträffade 1999 med 17 stycken, men tio år senare går det konstatera en bestående nedgång i antalet, troligen som en effekt av de nya regler för finansiering av forskarutbildningen som infördes åren runt sekelskiftet.

Förteckningen visar hur valet av ämnen och frågeställningar förändrats.

Tabell 1 . Doktorsavhandlingar vid svenska universitet 1942–2013

Lärosäte	1942–73	1974–83	1984–93	1994–2003	2004–13	Summa
Uppsala	10	5	7	23	14	59
Göteborg	5	9	14	21	21	70
Lund	–	2	4	13	10	29
Umeå	–	2	3	23	9	37
Stockholm	–	–	4	12	12	28
KTH	–	–	–	8	8	16
Totalt	15	18	32	100	74	239

Diagram 1. Antalet avhandlingar

Under de första åren följde avhandlingarna de ämnesförslag som Johan Nordström formulerade redan i början av 1930-talet. Det gällde då att mot en europeisk bakgrund visa hur internationella strömningar – kopernikanism, paracelsism, cartesianism, darwinism osv. – trängde in i svenskt idéliv. Alla de ämnen Nordström föreslog omsattes inte i konkreta avhandlingar, men ännu fram mot 1980-talet tillkom arbeten utefter i princip denna mall.

Utifrån bibliografin är det lätt att göra jämförelser vad gäller ämnesval mellan olika universitetsorter. För 30–40 år sedan fanns det en spridd föreställning om en folkets- och miljöns idéhistoria i Umeå, en vetenskapshistoria av anglosachsiskt snitt i Uppsala, ideologianalys i Göteborg, en filosofihistorisk orientering i Lund och en samhällsvetenskapens idéhistoria i Stockholm. Givetvis var detta en mycket förenklad bild av dagsläget och i dag har dessa profileringar blivit mindre markerade som en följd av att respektive institution nu inom forskarutbildningen har ett större antal handledare med var och en sitt intressefält.

Läsaren kan själv lätt undersöka i vad mån frågeställningar och ämnesval under senare decennier förskjutits från tidigmodern tid till 1900-talet. Om ämnets grundläggare efter Nordström behandlade idéer i Sverige under 1500- och 1600-talen, där arbetet krävde latinkunnighet, har senare idéhistoriker med få undantag rört sig med material från 1800- och 1900-talen. Antiken och medeltiden behandlades dock tidigare av bland annat Torsten Andersson och Per-Gunnar Ottosson (se nr 12 och 32 nedan).²

Med internationalisering i forskningen kan menas olika saker – forskaren kan exempelvis hämta hem och tillämpa teorier och metoder från internationell vetenskap. Här har jag försökt bedöma hur vanligt det har varit att i avhandlingarna behandla litteratur och frågor från utländsk idéhistoria. Det vanliga i äldre avhandlingar var att det europeiska framträdde som en bakgrund till utvecklingen i Sverige, men efterhand kom många att välja sina ämnen i ett dominerande internationellt sammanhang.

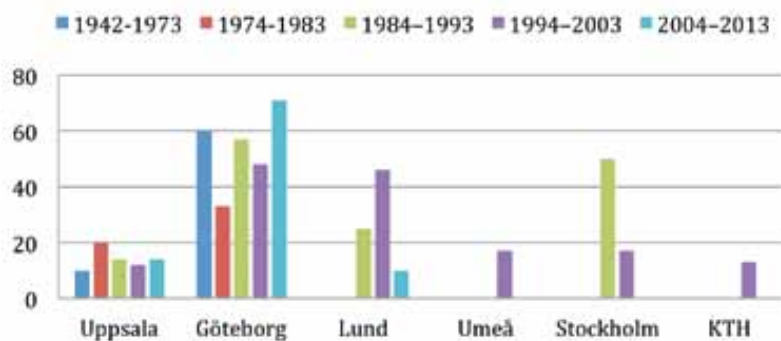
Tabell 2 . Ämnesinriktningar

Ämnesinriktning	1942–73	1974–83	1984–93	1994–03	2004–13	Summa
Vetenskaps-/teknikhistoria	10	6	6	26	18	66
Medicinshistoria	–	3	3	4	7	17
Idéhistoria	1	–	4	19	16	40
Religion	1	1	1	2	1	6
Filosofi	1	2	3	12	8	26
Pedagogik	1	–	3	9	6	19
Politiska idéer	1	1	6	11	7	26
Samhällsidéer	–	2	1	13	3	19
Biografi	–	3	3	1	1	8
Genus och kön	–	–	2	2	6	10
Historie-/vetenskapsteori	–	–	1	–	1	2
Totalt	15	18	32	100	74	239

Tabell 3 . Behandlad tidsepok

Tidsepok	1942–73	1974–83	1984–93	1994–2003	2004–13	Summa
Antiken	1	–	–	–	–	1
Medeltid	–	1	–	3	–	4
Tidigmodern period	8	8	10	17	9	52
1800-tal	5	6	8	32	10	61
1900-tal	1	3	14	48	55	121
Totalt	15	18	32	100	74	239

Diagram 2 . Andelen avhandlingar med internationell inriktning i procent

Är avhandlingarna i dag tjockare än tidigare? Ja, det verkar så. Det är välbekant att avhandlingar för doktorsgraden under 1950- och 60-talen var omfattande. Man byggde ju då vanligen vidare på en licentiatavhandling. Genom forskarutbildningsreformen 1969 skulle man tvinga fram kortare avhandlingar för doktorsexamen, men snart började omfånget återigen öka. De avhandlingar i ämnet som lades fram mellan 1974 och 1993 omfattar i snitt 313 sidor, men under den sista tioårsperioden

Tabell 4 . Andelen kvinnliga författare

Lärosäte	1942–73	1974–83	1984–93	1994–2003	2004–13
Uppsala	–	1	–	4	6
Göteborg	–	1	3	6	12
Lund	–	1	2	4	2
Umeå	–	–	1	10	7
Stockholm	–	–	1	6	5
KTH	–	–	–	3	3
Totalt	0	3	7	33	35
Andel	0%	16,6%	21,8%	33,3%	47,3%

Tabell 5 . Andelen avhandlingar skrivna på engelska

Lärosäte	1942–73	1974–83	1984–93	1994–2003	2004–13
Uppsala	1	1	2	3	2
Göteborg	1	–	2	2	1
Lund	–	–	–	3	1
Umeå	–	–	–	3	1
Stockholm	–	–	–	–	–
KTH	–	–	–	–	2
Totalt	2	1	4	11	7
Andel	13,3%	5,6%	12,5%	11%	7,4%

från 2003 har sidomfånget ökat med ytterligare 50 sidor. Men det är en betydande variation mellan omfångsrika avhandlingar och de tunnare.

Idé- och lärdomshistoria växte från början fram inom en utpräglad manlig miljö. Den första avhandlingen skriven av en kvinna kom först 1974. Därefter har emellertid kvinnorna inom ämnet – och också de kvinnohistoriska och genusteoretiska ämnena – ökat i antal.

Avhandlingsspråket för idéhistoria har vanligen varit svenskan. Att odla det svenska språket som ett vetenskapens språk inom humaniora har varit viktigt. De doktorander som skrivit på engelska har gjort detta antingen därför att de själva inte haft svenskan som sitt modersmål eller därför att deras undersökningsområde haft en omfattande internationell litteratur (exempel är nr 12, 75, 138). Men det finns fall där man valt engelskan just för att sprida kunskapen om en svensk företeelse eller diskussion utanför våra gränser (t.ex. nr 180). Någon tendens mot att det skrivs fler avhandlingar på engelska går knappast att se. Samma förhållande gäller i ämnet historia, där man fortfarande i stor utsträckning skriver på svenska.

Den intresserade kan också i bibliografin söka mönster för hur olika orter valt opponenter utanför det egna universitetet eller vilka lärare som ofta fungerat som handledare.

Noter

1. En diskussion av ämnets identiteter och en fyllig historik ges i Nils Andersson & Henrik Björck: *Idéhistoria i tiden. Perspektiv på ämnets identitet under sjuttiofem*

år (Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2008). Boken är en omarbetad upplaga av utgivarnas *Vad är idéhistoria? Perspektiv på ämnets identitet under*

sextio år (Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 1994).

2. En ambitiös bibliografisk redovisning av avhandlingar i ämnet historia har publicerats av Stefan Eklöf Amirell: *Svenska doktorsavhandlingar i historia 1976–2005* (Stockholm: Kungliga biblioteket, 2007). Här redo-

visas också ytterligare historiografisk litteratur av intresse. Avhandlingarna presenteras här för varje institution och med kommentarer rörande behandlad epok, sakområden (t.ex. idéhistoria, politisk historia, socialhistoria), särskilda perspektiv, etc.

Bibliografi över avhandlingar i idé- och lärdoms historia (idéhistoria) 1942–2013

Nedanstående bibliografi över avhandlingar omfattar samtliga disputationer för doktorsgrad och doktorsexamen i Uppsala, Göteborg, Lund, Umeå och Stockholm. Avhandlingarna har framlagts i idé- och lärdoms historia och dess senare avknoppning med teknikhistoria vid KTH. Där emot har inte avhandlingar vid temainstitutionen i Linköping medtagits, även om åtskilliga av dessa har idéhistoriska problemställningar och några av dem som disputerat med olika temainriktningar sedan kommit att verka inom det idéhistoriska fältet, inte minst med teknik- och medicin-historisk profilering. Avhandlingar vid Tema utgör en egen genre och kan knappast likställas med idéhistoriska avhandlingar även där idéhistoriker fungerat som handledare eller opponenter. Avhandlingar av idéhistoriskt intresse framlagda i angränsande discipliner (historia, filosofi, litteraturvetenskap, sociologi, pedagogik etc.) har inte heller beaktats. Ett sådant urval skulle bli alltför godtyckligt.

Efter disputationen anges opponenter och därefter handledare (för äldre avhandlingar egentligen examinator). För senare år har i förekommande fall bihandledare medtagits, och för tidiga avhandlingar för doktorsgraden anges också fakultetens betygsättning, där plustecken (AB+) innebär en markering av att avhandlingen ansågs berättiga till docentur. Sist anges fakultetsopponentens recension (vanligen i *Lychnos*) och dessutom ett snävt urval av relevanta tidskriftsanmälningar. Särskilt i de fall då opponenter inte lämnat någon anmälan har jag funnit det vara av intresse att medta annan recension.

1942

1. Henrik Sandblad (1912–1991). *De eskatologiska föreställningarna i Sverige under reformation och motreformation*. 294 s. Uppsala 23/5 1942; Johan Nordström/ Johan Nordström; AB, AB. Anm. Johan Nordström, *Lychnos* 1942, 319–325. Sten Lindroth, *Kyrkohistorisk årsskrift* 42 (1942), 274–281.

1943

2. Sten Lindroth (1914–1980). *Paracelsismen i Sverige till 1600-talets mitt*. 540 s.
Uppsala 23/10 1943; Henrik Sandblad/ Johan Nordström; a, a.
Anm. Johan Nordström, *Lychnos* 1943, 286–289.

1951

3. Sven Rydberg (1917–1996). *Svenska studieresor till England under Frihetstiden*. 461 s.
Uppsala 26/5 1951; Sten Lindroth/ Johan Nordström; AB, AB.
Anm. Sten Lindroth, *Lychnos* 1952, 315–321.

1959

4. Ruben Eriksson (1895–1962). *Andreas Vesalius' first public anatomy at Bologna 1540. An eyewitness report / by Baldasar Heselero together with his notes on Matthaeus Curtius' lectures on Anatomia mundini*. 343 s.
Uppsala 9/5 1959; Edvard Gotfredsen, Köpenhamn/ Sten Lindroth; Ba.

1960

5. Åke Lilliestam (f. 1925). *Gustaf Steffen – samhällsteoretiker och idépolitiker*. 298 s.
Göteborg 8/10 1960; Kurt Samuelsson, Stockholm/ Henrik Sandblad; Ba.
Anm. Henrik Sandblad, *Lychnos* 1960, 276–279.

1961

6. Uno Boklund (1897–1975). *Carl Wilhelm Schéele. Bruna boken. Utgiven i facsimil med dechiffering och innehållsanalys jämte inledning och kommentar*. 424 s.
Uppsala 20/5 1961; Sten Lindroth/ Sten Lindroth; B.

1962

7. Gunnar Eriksson (f. 1931). *Elias Fries och den romantiska biologin*. 487 s.
Uppsala 28/4 1962; Sten Lindroth/ Sten Lindroth; AB+.
Anm. Sten Lindroth, *Lychnos* 1962, 489–493.

1965

8. Rolf Lindborg (1931–2009). *Descartes i Uppsala. Striderna om "nya filosofien" 1663–1689*. 367 s.
Uppsala 25/9 1965; Gunnar Eriksson/ Sten Lindroth; AB+.
Anm. Gunnar Eriksson, *Lychnos* 1965–1966, 435–442.

1966

9. Sven-Eric Liedman (f. 1939). *Det organiska livet i tysk debatt 1795–1845*. 274 s.
Göteborg 29/4 1966; Gunnar Eriksson, Uppsala/ Henrik Sandblad; AB.
Anm. Gunnar Eriksson, *Lychnos* 1967–1968, 294ff.

1967

10. Yngve Ahlberg (1903–1983). *Gudsbegrepp och språkkritik. En idéhistorisk undersökning av ett avsnitt ungheligiansk ateism och därtill hörande språkkritik i anslutning till Max Stirners Der Einzige und sein Eigentum*. 282 s.
Göteborg 27/5 1967; Sven-Eric Liedman/ Henrik Sandblad; Ba.
Anm. Sven-Eric Liedman, *Lychnos* 1967–1968, 296f.

1969

11. Tore Frängsmyr (f. 1938). *Geologi och skapelsetro. Föreläsningar om jordens historia från Hiärne till Bergman*. 379 s.
Uppsala 20/5 1969; Gunnar Eriksson/ Sten Lindroth; AB+.
Anm. Gunnar Eriksson, *Lychnos* 1969–1970, 474–481.

1971

12. Torsten Andersson (1916–1978). *Polis and Psyche. A motif in Plato's Republic*. 263 s.
Göteborg 20/11 1971; Rolf Westman, Åbo/ Henrik Sandblad; AB.
Anm. Dick Haglund, *Lychnos* 1971–72, 455–461.

1972

13. Per Sörbom (1940–2012). *Läsning för folket. Studier i tidig svensk folkbildningshistoria*. 192 s.
Uppsala 19/5 1972; Tore Frängsmyr/ Sten Lindroth.
Anm. Tore Frängsmyr, *Lychnos* 1971–72, 448–455.

1973

14. Olle Franzén (f. 1916). *Naturalhistorikern Lars Levi Laestadius*. 306 s.
Uppsala 1/6 1973; Gunnar Eriksson/ Sten Lindroth.
Anm. Gunnar Eriksson, *Lychnos* 1973–74, 432ff.
15. Nils Eriksson (f. 1937). *Dalin-Botin-Lagerbring. Historieforskning och historieskriivning i Sverige 1747–1787*. 252 bl.
Göteborg 8/12 1973; Sven-Eric Liedman/ Henrik Sandblad.
Anm. Sven-Eric Liedman, *Lychnos* 1973–74, 356–359.

1974

16. Karin Johannisson (f. 1944). *Magnetisörernas tid. Den animala magnetismen i Sverige*. 278 s.
Uppsala 5/10 1974; Tore Frängsmyr/ Sten Lindroth.
Anm. Tore Frängsmyr, *Lychnos* 1973–74, 303–307.
17. Ronny Ambjörnsson (f. 1936). *Samhällsmodern. Ellen Keys kvinnouppfattning till och med 1896*. 297 bl.
Göteborg 23/11 1974; Sven-Eric Liedman/ Henrik Sandblad.
Anm. Sven-Eric Liedman, *Lychnos* 1975–76, 368–371.

1975

18. Bengt Wallerius (1919–2003). *Carl Adolph Agardh. Romantikern-politikern. Tiden i Lund*. 260 s.
Göteborg 13/12 1975; Sven-Eric Liedman/ Henrik Sandblad; AB.
Anm. Sven-Eric Liedman, *Lychnos* 1975–76, 364–368.

1976

19. Gunnar Broberg (f. 1942). *Homo sapiens L. Studier i Carl von Linnés naturuppfattning och människosyn*. 319 s.
Uppsala 17/1 1976; Tore Frängsmyr/ Sten Lindroth.
Anm. Tore Frängsmyr, *Lychnos* 1975–76, 474–481.
20. Bo Lindberg (f. 1946). *Naturrätten i Uppsala 1655–1720*. 210 s.
Göteborg 22/5 1976; Rolf Lindborg, Lund/ Henrik Sandblad.
Anm. Rolf Lindborg, *Insikt och handling* (Lund: Doxa, 1979).

1978

21. Lars Lindholm (f. 1935). *Johan Hinric Lidén. Lärd och resenär*. 318 s.
Uppsala 31/5 1978; Gunnar Broberg/ Tore Frängsmyr.
Anm. Gunnar Broberg, *Lychnos* 1977–78, 301–305.
22. Ingemar Nilsson (f. 1945). *Själen i laboratoriet. Människosyn och vetenskapsideal i den experimentella psykologins framväxt*. 175 s.
Göteborg 3/6 1978; Sven-Eric Liedman/ Henrik Sandblad.
Anm. Sven-Eric Liedman, *Lychnos* 1977–78, 321ff.

1979

23. Anders Lundgren (f. 1945). *Berzelius och den kemiska atomteorin*. 210 s.
Uppsala 12/5 1979; Tore Frängsmyr/ Sten Lindroth.
Anm. Tore Frängsmyr, *Lychnos* 1979–80, 437–441.

24. Arne Losman (f. 1935). *Carl Gustaf Wrangel och Europa. Studier i kulturförbindelser kring en 1600-talsmagnat*. 264 s.
Göteborg 19/5 1979; Kurt Johannesson, litteraturvetenskap, Uppsala/
Henrik Sandblad.
Anm. Kurt Johannesson, *Lychnos* 1983, 195f.
Christian Callmer, *Rig* 65 (1982), h. 2, 42f.
25. Erland Sellberg (f. 1947). *Filosofin och nyttan. 1. Petrus Ramus och ramismen*. 151 s.
Göteborg 25/5 1979; Bo Lindberg/ Henrik Sandblad.
Anm. Bo Lindberg, *Lychnos* 1979–80, 345–349.

1980

26. Eva-Lena Dahl (f. 1942). *Överideologi och politiskt handlingsprogram. En studie i Lockes och Rousseaus tänkande*. 350 s.
Göteborg 7/6 1980; Ingemar Nilsson/ Henrik Sandblad.
Anm. Ingemar Nilsson, *Lychnos* 1979–80, 384–389.
27. Oskar Hörmander (1921–2002). *Schartauanismen och samhället. En studie i religiösa och politiska idémotsättningar, 1890–1933*. 285 s.
Göteborg 29/11 1980; Erland Sellberg/ Henrik Sandblad.
Anm. Erland Sellberg, *Lychnos* 1981–82, 228–232.
Anders Jarlert, *Kyrkohistorisk årsskrift*, 81 (1981), 231–234.

1982

28. Bosse Sundin (1945–2013). *Ingenjörsvetenskapens tidevarv. Ingenjörskademin, Pappersmassekantoret, Metallografiska institutet och den teknologiska forskningen i början av 1900-talet*. 260 s.
Umeå 5/2 1982; Per Sörbom, Uppsala/ Gunnar Eriksson & Ronny Ambjörnsson.
Anm. Per Sörbom, *Lychnos* 1981–82, 321–327.
29. Roger Qvarsell (f. 1950). *Ordning och behandling. Psykiatri och sinnessjukvård i Sverige under 1800-talets första hälft*. 252 s.
Umeå 19/5 1982; Ingemar Nilsson, Göteborg/ Gunnar Eriksson & Ronny Ambjörnsson.
Anm. Ingemar Nilsson, *Lychnos* 1983, 260–263.
Bo Gerle, *Sydsvenska medicinhistoriska sällskapets årsskrift*, 19 (1982), 151ff.
30. Lennart Olausson (f. 1948). *Marxism och nykantianism, 1–2. Staudinger, Vorländer och Woltmann*. 557 s.
Göteborg 5/6 1982; Gunnar Olofsson, sociologi, Lund/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Gunnar Olofsson, *Lychnos* 1984, 219–229.
31. Jan Larsson (f. 1940). *Ars chirurgica. Kirurgi och medicinsk teori vid Lunds universitet under 1700-talet*. 262 s.
Lund 13/11 1982; Bo Lindberg, Göteborg/ Gunnar Broberg.
Anm. Bo Lindberg, *Lychnos* 1983, 258f.

32. Per-Gunnar Ottosson (1951–2008). *Scholastic medicine and philosophy. A study of commentaries on Galen's Tegni (ca 1300–1450)*. 360 s.
Uppsala 27/11 1982; Anders Piltz, latin/ Gunnar Eriksson.
Anm. Anders Piltz, *Lychnos* 1983, 254ff.

1983

33. Ragnhild Karlsson (f. 1934). *Bengt Lidforss och botaniken. En studie av hans populära och vetenskapliga arbeten mot bakgrund av dåtida filosofi och naturvetenskap*. 280 s.
Lund 15/4 1983; Gunnar Broberg/ Rolf Lindborg.
Anm. Gunnar Broberg, *Lychnos* 1984, 264–267.

1984

34. Anders Burius (1956–2004). *Ömhet om friheten. Studier i frihetstidens censurpolitik*. 439 s.
Uppsala 10/2 1984; Gunnar Broberg/ Gunnar Eriksson.
Anm. Gunnar Broberg, *Lychnos* 1984, 199–204.
35. Svante Lindqvist (f. 1948). *Technology on trial. The introduction of steam power technology in to Sweden, 1715–1736*. 392 s.
Uppsala 28/9 1984; Bosse Sundin/ Gunnar Eriksson.
Anm. Bosse Sundin, *Lychnos* 1985, 291–296.
36. Staffan Källström (f. 1946). *Värdenihilism och vetenskap. Uppsalafilosofin i forsknings och samhällsdebatt under 1920- och 30-talen*. 230 s.
Göteborg 29/9 1984; Svante Nordin, Lund/ Bo Lindberg.
Anm. Svante Nordin, *Lychnos* 1985, 237ff.
37. Hertha Hanson (1942–2007). *J. H. Ekendal och den nya folkskolan*. 199 s.
Lund 24/11 1984; Per Sörbom/ Svante Nordin.
Anm. Per Sörbom, *Lychnos* 1985, 240–245.

1986

38. Erik Hamberg (f. 1951). *Olof Knös och 1700-talets lärda samlarkultur. Studier kring förmedling och samlande av böcker i Sverige under den gustavianska tiden*. 355 s.
Göteborg 18/1 1986; Nils Eriksson/ Bo Lindberg.
Anm. Nils Eriksson, *Lychnos* 1987, 180–185.

1987

39. Kjell Jonsson (f. 1948). *Vid vetandets gräns. Om skiljelinjen mellan naturvetenskap och metafysik i svensk kulturdebatt 1870–1920*. 238 s.
Umeå 6/3 1987; Lennart Olausson, Göteborg/ Ronny Ambjörnsson.
Anm. Lennart Olausson, *Lychnos* 1987, 186–191.

1988

40. Sten Högnäs (1941–2003). *Människans nöjen och elände. Gyllenborg och upplysningen*. 258 s.
Lund 28/1 1988; Bo Lindberg, Göteborg/ Gunnar Broberg.
Anm. Bo Lindberg, *Lychnos* 1989, 315–318.
41. Sverker Sörlin (f. 1956). *Framtidslandet. Debatten om Norrland och naturresurserna under det industriella genombrottet*. 361 s.
Umeå 26/3 1988; Karin Johannisson, Uppsala/ Ronny Ambjörnsson.
Anm. Karin Johannisson, *Lychnos* 1988, 265–270.
42. Magnus Nyman (f. 1948). *Press mot friheten. Opinionsbildning i de svenska tidningarna och åsiktsbrytningar om minoriteter 1772–1786*. 297 s.
Uppsala 8/4 1988; Bo Lindberg, Göteborg/ Gunnar Eriksson.
Anm. Bo Lindberg, *Lychnos* 1988, 259–262.
Bent Blüdnikow, *Scandinavian journal of history*, 14 (1989), 104ff.
43. Franz Luttenberger (f. 1945). *Freud i Sverige. Psykoanalysens mottagande i svensk medicin och idédebatt 1900–1924*. 373 s.
Uppsala 15/4 1988; Roger Qvarsell, Linköping/ Gunnar Eriksson.
Anm. Roger Qvarsell, *Lychnos* 1988, 270–273.
44. Mikael Hård (f. 1957). *In the icy waters of calculation. The scientification of refrigeration technology and the nationalization of the brewing industry in the 19th century*. 364 s.
Göteborg 21/5 1988; Hans-Joachim Brauns, Hamburg/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Hans-Joachim Brauns, *Lychnos* 1989, 389f.

1989

45. Conny Mithander (f. 1954). *Den dubbla kritiken. Carlyle och Engels om 1840-talets Manchester*. 256 s.
Göteborg 28/1 1989; Gunnar Falkemark, statsvetenskap/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Gunnar Falkemark, *Lychnos* 1989, 339–343.
46. Lilian Andersson (f. 1950). *Mellan byråkrati och laissez faire. En studie av Camillo Sittes och Patrick Geddes stadsplaneringsstrategier*. 337 s.
Göteborg 24/2 1989; Finn Werne, arkitektur, Chalmers/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Finn Werne, *Tidskrift för arkitekturforskning*, 1989, 100–114.
47. Kjell Krantz (f. 1948). *Filosofen i exil. Publicisten och folkbildaren Alf Ahlberg. Del 1. En intellektuell biografi*. 302 s.
Göteborg 26/5 1989; Kjell Jonsson, Umeå/ Bo Lindberg.
Anm. Kjell Jonsson, *Lychnos* 1990, 317–322.
Åke Lilliestam, *Personhistorisk tidskrift*, 85 (1989), 151ff.
48. Nils Wiklander (f. 1954). *From Laboratory to Utopia. An inquiry into the early psychology and social philosophy of B. F. Skinner*. 271 s.
Göteborg 6/10 1989; Ingemar Nilsson/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Ingemar Nilsson, *Lychnos* 1991, 321–324.

1990

49. Ellinor Melander (f. 1946). *Den sexuella krisen och den nya moralen. Förhållandet mellan könen i Grete Meisel-Hess' författarskap*. 241 s. Stockholm 9/2 1990; Lennart Olausson, Göteborg/ Nils Runeby. Anm. Lennart Olausson, *Lychnos* 1990, 313–316.
50. Sven Widmalm (f. 1956). *Mellan kartan och verkligheten. Geodesi och kartläggning, 1695–1860*. 449 s. Uppsala 16/3 1990; Sverker Sörlin, Umeå/ Gunnar Eriksson. Anm. Sverker Sörlin, *Lychnos* 1990, 355–365.
51. Mats Andrén (f. 1958). *Borgerskapets Marx. Eugen von Böhm Bawerk. Ämbetsman och nationalekonom i sekelskiftets Sverige*. 181 s. Göteborg 18/5 1990; Bo Sandelin, nationalekonomi/ Lennart Olausson.
52. Bertil Belfrage (f. 1935). *Studier i George Berkeleys tidiga filosofi. November 1707–november 1708*. 58 s. Lund 26/5 1990; Hjalmar Wennerberg, filosofi, Uppsala/ Svante Nordin.
53. Amanda Peralta (1939–2009). – med andra medel. *Från Clausewitz till Guevara. Krig, revolution och politik i en marxistisk idétradition*. 256 s. Göteborg 8/6 1990; Mario Zejan, nationalekonomi/ Sven-Eric Liedman.

1991

54. Bernt Gustavsson (f. 1946). *Bildningens väg. Tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880–1930*. 304 s. Göteborg 1/3 1991; Lars Arvidson, pedagogik, Linköping/ Sven-Eric Liedman. Anm. Erland Sellberg, *Lychnos* 1992, 288ff.
55. Lena Eskilsson (f. 1951). *Drömmen om kamratsamhället. Kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad 1925–35*. 240 s. Umeå 13/4 1991; Yvonne Hirdman, historia, Stockholm/ Ronny Ambjörnsson. Anm. Gunnel Karlsson, *Tvärtanten* 1992, nr. 2, 20ff.
56. Eva Lundgren-Gothlin (1957–2006). *Kön och existens. Studier i Simone de Beauvoirs Le deuxième sexe*. 386 s. Göteborg 30/5 1991; Peter Kemp, Köpenhamn/ Lennart Olausson. Anm. Peter Kemp, *Lychnos* 1993, 193–203.
57. Peter Kemp (f. 1937). *Det oersättliga. En teknologikritik*. 363 s. Göteborg 14/9 1991; Aant Elzinga/ Sven-Eric Liedman.
58. Crister Skoglund (f. 1949). *Vita mössor under röda fanor. Vänsterstudenter, kulturradikalism och bildningsideal i Sverige 1880–1940*. 304 s. Stockholm 19/10 1991; Ronny Ambjörnsson, Umeå/ Nils Runeby. Anm. Ronny Ambjörnsson, *Lychnos* 1992, 294–299.

1992

59. Bernt Skovdahl (f. 1946). *Tingsten, totalitarismen och ideologierna*. 490 s.
Stockholm 3/6 1992; Lennart Olausson, Göteborg/ Nils Runeby
Anm. Lennart Olausson, *Lychnos* 1993, 282–288.

1993

60. Bosse Holmqvist (f. 1949). *En ny vetenskap? En kritisk läsning av Edgar Morins La Méthode*. 355 s.
Stockholm 6/3 1993; Donald Broady, pedagogik/ Nils Runeby.
61. Claes Ekenstam (f. 1954). *Kroppens idéhistoria. Disciplinering och karaktärsdanning i Sverige 1700–1950*. 444 s.
Göteborg 2/4 1993; Karin Johannisson, Uppsala/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Karin Johannisson, *Lychnos* 1993, 322–326.
62. Björn Skogar (f. 1942). *Viva Vox och den akademiska religionen – ett bidrag till tidiga 1900-talets teologihistoria*. 315 s.
Göteborg 14/5 1993; Göran Bexell, teologisk etik, Lund/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Göran Bexell, *Lychnos* 1994, 161ff.
63. Elisabeth Mansén (f. 1954). *Konsten att förgylla vardagen. Thekla Knös och romantikens Uppsala*. 428 s.
Lund 27/5 1993; Lena Eskilsson, Umeå/ Gunnar Broberg.
Anm. Lena Eskilsson, *Lychnos* 1994, 169–172.
64. Lars Sellberg (f. 1953). *Av kärlek till fosterland och folk. Gabriel Djurklou och dialektforskningen*. 482 s.
Uppsala 28/5 1993; Bo Lindberg, Stockholm/ Gunnar Eriksson.
Anm. Bo Lindberg, *Lychnos* 1994, 178–182.
65. Marco Beretta (f. 1962). *The enlightenment of matter. The definition of chemistry from Agricola to Lavoisier*. 396 s.
Uppsala 2/11 1993; Evan M. Melhado, University of Illinois, Urbana/
Tore Frängsmyr.
Anm. Evan M. Melhado, *Lychnos* 1994, 192–199.

1994

66. Peder Aléx (f. 1952). *Den rationella konsumenten. KF som folkuppfostrare 1899–1939*. 318 s.
Umeå 12/2 1994; Crister Skoglund, Södertörn/ Bosse Sundin.
67. Åsa Bergenheim (f. 1954). *Barnet, libido och samhället. Om den svenska diskursen kring barns sexualitet 1930–1960*. 361 s.
Umeå 12/3 1994; Franz Luttenberger, Uppsala/ Roger Qvarsell.
Anm. Franz Luttenberger, *Lychnos* 1994, 187–192.
68. Mats Persson (f. 1954). *Förnuftskampen. Vitalis Norström och idealismens kris*. 496 s.
Uppsala 29/4 1994; Kjell Jonsson, Umeå/ Gunnar Eriksson.
Anm. Kjell Jonsson, *Lychnos* 1994, 172–178.

69. Lena Lennerhed (f. 1954). *Frihet att njuta. Sexualdebatten i Sverige på 1960-talet*. 319 s.
Stockholm 24/9 1994; Karin Johannisson, Uppsala/ Nils Runeby.
Anm. Karin Johannisson, *Lychnos* 1995, 219–222.
70. Björn Olsson (f. 1948). *Den bildade borgaren. Bildningssträvanden och folkbildningsarbete i en norrländsk småstad*. 371 s.
Umeå 24/9 1994; Lars Arvidson, pedagogik, Linköping/ Ronny Ambjörnsson.
Anm. Lars Arvidson, *Lychnos* 1995, 191–194.
71. Anders Ekström (f. 1965). *Den utställda världen. Stockholmsutställningen 1897 och 1800-talets världsutställningar*. 387 s.
Uppsala 7/10 1994; Alan Pred, Berkeley/ Tore Frängsmyr.
72. Mohammad Fazlhashemi (f. 1961). *Förändring och kontinuitet. al-Ghazâlîs politiska omsvängning*. 304 s.
Umeå 15/10 1994; Jan Hjärpe, islamologi, Lund/ Ronny Ambjörnsson.
Anm. Jan Hjärpe, *Lychnos* 1995, 212–218.

1995

73. Olof Hägerstrand (f. 1942). *”Juntan” som realitet och hörsägen. Makt och opinioner kring Uppsala universitet under 1790-talet*. 354 s.
Uppsala 3/3 1995; Jean-François Battail, Sorbonne, Paris/ Tore Frängsmyr.
Anm. Jean-François Battail, *Lychnos* 1995, 194–197.
74. Urban Wråkberg (f. 1956). *Vetenskapens vikingatåg. Perspektiv på svensk polarforskning 1860–1930*. 363 s.
Uppsala 21/4 1995; Sverker Sörlin, Umeå/ Tore Frängsmyr.
Anm. Sverker Sörlin, *Lychnos* 1996, 221–227.
75. Thomas H. Brobjer (f. 1957). *Nietzsche’s ethics of character. A study of Nietzsche’s ethics and its place in the history of moral thinking*. 337 s.
Uppsala 12/5 1995; Svante Nordin, Lund/ Gunnar Eriksson.
Anm. Svante Nordin, *Lychnos* 1996, 208–211.
76. Inga Sanner (f. 1953). *Att älska sin nästa såsom sig själv. Om moraliska utopier under 1800-talet*. 454 s.
Stockholm 19/5 1995; Ingemar Nilsson, Göteborg/ Nils Runeby.
Anm. Ingemar Nilsson, *Lychnos* 1996, 205–208.
77. Jan Häll (f. 1955). *I Swedenborgs labyrint. Studier i de gustavianska swedenborgarnas liv och tänkande*. 511 s.
Uppsala 24/5 1995; Arne Jarrick, historia, Stockholm/ Gunnar Eriksson.
Anm. Arne Jarrick, *Lychnos* 1995, 192–198.
78. Per Dahl (f. 1958). *Svensk ingenjörskonst under stormaktstiden. Olof Rudbecks tekniska undervisning och praktiska verksamhet*. 338 s.
Uppsala 23/5 1995; Arne Losman/ Gunnar Eriksson.
Anm. Arne Losman, *Lychnos* 1996, 203ff.
79. Ketty Gunnarsson (f. 1939). *En dunkel frihet. Utopisten Nils Herman Quiding*. 406 s.
Göteborg 24/11 1995; Inga Sanner, Stockholm/ Lennart Olausson.
Anm. Inga Sanner, *Lychnos* 1996, 216–221.

80. Henrik Björck (f. 1961). *Teknisk idéhistoria*. 311 s.
Göteborg 2/12 1995; Bosse Sundin, Umeå/ Lennart Olausson.
Anm. Bosse Sundin, *Lychnos* 1997, 225–228.

1996

81. Suzanne Gieser (f. 1960). *Den innersta kärnan. Djuppsykologi och kvantfysik: Wolfgang Paulis dialog med C. G. Jung*. 450 s.
Uppsala 26/1 1996; Jan Bärmark, vetenskapsteori, Göteborg/ Tore Frängsmyr.
Anm. Jan Bärmark, *Lychnos* 1996, 177–181.
82. Torbjörn Gustafsson Chorell (f. 1965). *Själens biologi. Medicinen, kulturen och naturens ordning*. 303 s.
Uppsala 20/5 1996; Hertha Hanson, Lund/ Tore Frängsmyr.
Anm. Hertha Hanson, *Lychnos* 1996, 188–192.
83. Mikael Hörnqvist (f. 1960). *Machiavelli and the Romans*. 233 s.
Uppsala 25/5 1996; John Najemy, Department of History, Cornell University/ Gunnar Eriksson.
84. Jakob Christensson (f. 1965). *Lyckoriket. Studier i svensk upplysning*. 470 s.
Lund 27/9 1996; Magnus Nyman, Uppsala/ Gunnar Broberg.
Anm. Magnus Nyman, *Lychnos* 1997, 220–225.

1997

85. Björn Andersson (f. 1944). *Runor, magi, ideologi. En idéhistorisk studie*. 459 s.
Umeå 7/5 1997; Bo Lindberg, Stockholm/ Bosse Sundin, Kjell Jonsson & Ronny Ambjörnsson.
Anm. Bo Lindberg, *Lychnos* 1997, 211–215.
86. Hans Weinberger (f. 1962). *Nätverksentreprenören. En historia om teknisk forskning och industriellt utvecklingsarbete från den Malmska utredningen till Styrelsen för teknisk utveckling*. 541 s.
KTH 7/5 1997; Haakon With-Andersen, Trondheim/ Svante Lindqvist.
Anders Carlsson, *Technology and Culture*, 40:2 (1999), 397ff.
87. Ulf Larsson (f. 1965). *Brobyggaren. Otto Linton, byggnadskonsten och dess professioner i Norden under första delen av 1900-talet*. 398 s.
KTH 20/5 1997; Björn Linn, arkitektur, Chalmers/ Svante Lindqvist.
Anm. Björn Linn, *Lychnos* 1997, 215–220.
88. Ulla Manns (f. 1959). *Den sanna frigörelsen. Fredrika-Bremer-förbundet 1884–1921*. 320 s.
Stockholm 23/5 1997; Ronny Ambjörnsson, Umeå/ Bo Lindberg.
Anm. Ronny Ambjörnsson, *Lychnos* 1997, 191–194.

89. Thomas Kaiserfeld (f. 1964). *Vetenskap och karriär. Svenska fysiker som lektorer, akademiker och industriforskare under 1900-talets första hälft*. 304 s.
KTH 29/5 1997; Bosse Sundin, Umeå/ Arne Kaijser & Svante Lindqvist.
Bosse Sundin, *Lychnos* 1997, 228–233.
Mikael Hård, *Technology and Culture*, 40 (1999), h. 1, 197ff.
90. Sylvia Määttä (f. 1955). *Kön och evolution. Charlotte Perkins Gilmans feministiska utopier 1911–1916*. 298 s.
Göteborg 30/5 1997; Anders Ekström, Uppsala/ Lennart Olausson.
Anm. Anders Ekström, *Lychnos* 1997, 194–203.
91. Kerstin Thörn (f. 1943). *En bostad för hemmet. Idéhistoriska studier i bostadsfrågan 1889–1929*. 464 s.
Umeå 4/6 1997; Henrik Björck, Göteborg/ Ronny Ambjörnsson.
Anm. Henrik Björck, *Lychnos* 1998, 214–219.
92. Christine Quarfood (f. 1958). *Condillac, statyn och barnet. En studie i upplysningens filosofi och pedagogik*. 359 s.
Göteborg 6/6 1997; Asbjørn Aarnes, Oslo/ Lennart Olausson.
93. Håkan Leijon (f. 1946). *Historien om den antroposofiska humanismen. Den antroposofiska bildningsidén i idéhistoriskt perspektiv 1880–1980*. 296 s.
Stockholm 14/11 1997; Hertha Hanson, Lund/ Bo Lindberg.

1998

94. Hans Falk (f. 1949). ”*Socialistprästen*”. *H. F. Spak (1876–1926)*. 491 s.
Stockholm 6/2 1998; Sven-Eric Liedman, Göteborg/ Bo Lindberg.
Anm. Sven-Eric Liedman, *Lychnos* 1998, 223–228.
95. Karin Nordberg (f. 1940). *Folkhemmets röst. Radion som folkbildare 1925–1950*. 464 s.
Umeå 25/9 1998; Gunnar Eriksson, Uppsala/ Bosse Sundin & Ronny Ambjörnsson.
Anm. Gunnar Eriksson, *Lychnos* 1999, 193–199.
96. Anders Frenander (f. 1948). *Debattens vågor. Om politiska-ideologiska frågor i efterkrigstidens svenska debatt*. 482 s.
Göteborg 7/11 1998; Lena Lennerhed, Södertörn/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Lena Lennerhed, *Lychnos* 1999, 217–220.
97. Tomas Jonsson (f. 1958). ”*Att anpassa sig efter det möjliga*”. *Utsagningsbegreppet och SAP:s ideologiska förändringar 1911–1944*. 398 s.
Göteborg 12/12 1998; Mats Dahlkvist, statsvetenskap, Karlstad/ Lennart Olausson.

1999

98. Pär Eliasson (f. 1962). *Platsens blick. Vetenskapsakademien och den naturalhistoriska resan 1790–1840*. 285 s.
Umeå 15/1 1999; Michael Harbsmeier, historisk antropologi, Odense/ Sverker Sörlin & Ronny Ambjörnsson.
Anm. Michael Harbsmeier, *Lychnos* 1999, 200–203.

99. Olof Lönneborg (f. 1951). *Mwalimu och Ujamaa, Julius Karambage Nyerere och nationsbildningen i Tanzania*. 303 s.
Umeå 29/1 1999; Björn Hettne, freds- och konfliktforskning, Göteborg/
Sverker Sörlin & Ronny Ambjörnsson.
Anm. Björn Hettne, *Lychnos* 1999, 203–206.
100. Per Magnus Johansson (f. 1950). *Freuds psykoanalys. I. Utgångspunkter. II. Arvtagare*. 2 vol. 752 s.
Göteborg 27/2 1999; Ole Andkjær Olsen, Köpenhamn/ Ingemar Nilsson.
Anm. Ole Andkjær Olsen, *Lychnos* 1999, 230–234.
101. Cecilia Rosengren (f. 1962). *Tidevarvets bättre genius. Föreställningar om offentlighet och publicitet i Karl Johanstidens Sverige*. 228 s.
Göteborg 13/3 1999; Magnus Nyman, Uppsala/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Magnus Nyman, *Lychnos* 1999, 226–230.
102. Victoria Höög (f. 1955). *Upplysning utan förnuft. Begär och frihet hos Thomas Hobbes, John Locke, David Hume och Montesquieu*. 336 s.
Lund 23/4 1999; Thomas Krogh, Oslo/ Gunnar Broberg.
Anm. Thomas Krogh, *Lychnos* 1999, 214–217.
103. Gunnar Matti (f. 1958). *Det intuitiva livet. Hans Larssons vision om enhet i en splittrad tid*. 288 s.
Uppsala 23/4 1999; Ingemar Nilsson, Göteborg/ Karin Johannisson & Gunnar Eriksson.
Anm. Ingemar Nilsson, *Lychnos* 2000, 226–229.
104. Thord Silverbark (f. 1957). *Fysikens filosofi. Diskussioner om Einstein, relativitetsteorin och kvantfysiken i Sverige 1910–1970*. 464 s.
Stockholm 7/5 1999; Sven Widmalm, Uppsala/ Staffan Källström & Nils Runeby.
Anm. Sven Widmalm, *Lychnos* 1999, 240–246.
105. Olov Amelin (f. 1960). *Medaljens baksida. Instrumentmakaren Daniel Ekström och hans efterföljare i 1700-talets Sverige*. 293 s.
Uppsala 15/5 1999; Michael Lindgren, KTH/ Tore Frängsmyr.
Anm. Michael Lindgren, *Lychnos* 1999, 220–225.
106. Adrian Velicu (f. 1951). *Versions of exile morality. Refugees in Britain 1790–1845*. 232 s.
Göteborg 28/5 1999; Sten Dahlstedt/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Sten Dahlstedt, *Lychnos* 2000, 196ff.
107. Carl-Göran Heidegren (f. 1954). *Filosofisk modernisering. Studier i nordisk filosofihistoria (1860–1910)*. 247 s.
Lund 4/6 1999; Kjell Jonsson, Umeå/ Svante Nordin.
Anm. Kjell Jonsson, *Lychnos* 1999, 207–213.
108. Jonas Hansson (f. 1967). *Humanismens kris. Bildningsideal och kulturkritik i Sverige 1848–1933*. 264 s.
Lund 7/6 1999; Mats Persson, Uppsala/ Svante Nordin.
Anm. Mats Persson, *Lychnos* 1999, 234–240.
109. Lena Berggren (f. 1970). *Nationell upplysning. Drag i den svenska antisemitismens idéhistoria*. 427 s.
Umeå 29/10 1999; Conny Mithander, Karlstad/ Kjell Jonsson & Ronny Ambjörnsson.

110. Henrik Bachner (f. 1959). *Återkomsten. Antisemitism i Sverige efter 1945*. 558 s.
Lund 19/11 1999; Kristian Gerner, historia/ Gunnar Broberg.
Anm. Kristian Gerner, *Lychnos* 2000, 198–205.
111. Karl Grandin (f. 1965). *Ett slags modernism i vetenskapen. Teoretisk fysik i Sverige under 1920-talet*. 244 s.
Uppsala 19/11 1999; Thomas Kaiserfeld, Mälardalen/ Tore Frängsmyr.
Anm. Thomas Kaiserfeld, *Lychnos* 2000, 210–218.
112. Mats Fridlund (f. 1965). *Den gemensamma utvecklingen. Staten, storföretaget och samarbetet kring den svenska elkrafttekniken*. 263 s.
KTH 17/12 1999; Boel Berner, Linköping/ Arne Kaijser & Svante Lindqvist.
113. Gustav Holmberg (f. 1967). *Reaching for the stars. Studies in the history of Swedish stellar and nebular astronomy, 1860–1940*. 243 s.
Lund 17/12 1999; Karl Hufbauer/ Gunnar Broberg.
Anm. Karl Hufbauer, *Lychnos* 2000, 205–210.
114. Eva Dahlström (f. 1964). *Verkstadsmiljöer under 1800-talet. Mekaniska verkstäder mellan hantverk och industri*. 207 s.
KTH 20/12 1999; Gert Magnusson, Länsmuseum i Kalmar/ Marie Nisser & Eva Jakobsson.
Anm. Jan Glete, *Polhem* 17 (2001), nr 1, 109–112.

2000

115. Jenny Beckman (f. 1970). *Naturens palats. Nybyggnad, vetenskap och utställning vid Naturhistoriska Riksmuseet 1866–1925*. 366 s.
KTH 28/1 2000; Gunnar Broberg, Lund/ Svante Lindqvist & Sven Widmalm.
Anm. Gunnar Broberg, *Lychnos* 2000, 191–195.
Per Wisselgren, *Historisk tidskrift* 2002, 392.
116. Erland Mårald (f. 1970). *Jordens kretslopp. Lantbruket, staden och den kemiska vetenskapen 1840–1910*. 261 s.
Umeå 19/5 2000; Anders Lundgren, Uppsala/ Sverker Sörlin & Bosse Sundin.
Anm. Anders Lundgren, *Lychnos* 2000, 219–226.
117. Michael Azár (f. 1970). *Frihet, jämlikhet, brodermord. Revolution och kolonialism hos Albert Camus och Frantz Fanon*. 333 s.
Göteborg 2/6 2000; Stefan Helgesson, litteraturvetenskap, Uppsala/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Stefan Helgesson, *Lychnos* 2001, 199–206.
118. Sten Dahlstedt (f. 1947). *Individ & Innebörd. Forskningsinriktningar och vetenskapsteoretiska problem inom svensk akademisk musikforskning 1942–1961*. 283 s.
Göteborg 9/6 2000; Conny Mithander, Karlstad/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Erik Kjellberg, *Svensk tidskrift för musikforskning* 83 (2001), 98ff.

119. Johan Kärfelt (f. 1963). *Mellan nytta och nöje. Ett bidrag till populärvetenskapens historia i Sverige*. 323 s.
Göteborg 16/6 2000; Karin Nordberg, Umeå/ Ingemar Nilsson.
Anm. Karin Nordberg, *Lychnos* 2000, 229–237.
120. Per Wisselgren (f. 1967). *Samhällets kartläggare. Lorénska stiftelsen, den sociala frågan och samhällsvetenskapens formering*. 380 s.
Umeå 6/10 2000; Björn Wittrock, SCAS, Uppsala/ Ronny Ambjörnsson & Roger Qvarsell, Linköping.
Anm. Tony Gustavsson, *Lychnos* 2005, 404–409.
121. Björn Billing (f. 1965). *Modernismens åldrande. Theodor W. Adorno och den moderna konstens kris*. 302 s.
Göteborg 14/10 2000; Thomas Krogh, Oslo/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Thomas Krogh, *Lychnos* 2001, 206–210.
Jan Bärmark, *Svensk tidskrift för musikforskning*, 83 (2001), 81–84.
122. Karin Dirke (f. 1967). *De värnlösas vänner. Den svenska djurskyddsrelsen 1875–1920*. 317 s.
Stockholm 20/10 2000; Torbjörn Gustafsson Chorell, Uppsala/ Bo Lindberg.
Anm. Torbjörn Gustafsson Chorell, *Lychnos* 2001, 175–183.
Niklas Cserhalmi, *Rig* 84 (2001), 112ff.
123. Jonas Schiött (f. 1967). *Anders Wedberg och filosofihistorien. Den svenska 1900-talsfilosofins förändring*. 216 s.
Göteborg 17/11 2000; Svante Nordin, Lund/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Svante Nordin, *Lychnos* 2001, 222–228.
124. Hanna Östholm (f. 1970). *Litteraturens uppodling. Läsesällskap och litteraturkritik som politisk strategi kring sekelskiftet 1800*. 343 s.
Uppsala 25/11 2000; Elisabeth Mansén, Lund/ Anders Ekström & Magnus Nyman.
Anm. Elisabeth Mansén, *Lychnos* 2001, 211–216.
Patrik Lundell, *Rig* 84 (2001), 53.
Petra Söderlund, *Samlaren* 122 (2001), 138–142.
125. Carl Frängsmyr (f. 1971). *Klimat och karaktär. Naturen och människan i sent svenskt 1700-tal*. 259 s.
Uppsala 2/12 2000; Pär Eliasson, Umeå/ Magnus Nyman & Karin Johannisson.
Anm. Pär Eliasson, *Lychnos* 2001, 192–199.

2001

126. Richard Pettersson (f. 1964). *Fädernesland och framtidsland. Sigurd Curman och kulturminnesvårdens etablering*. 374 s.
Umeå 27/4 2001; Anders Ekström, Uppsala/ Bosse Sundin.
Anm. Anders Ekström, *Lychnos* 2001, 189–192.
127. Nils Andersson (f. 1957). *Tankens kraft. Louis Althusserns filosofiska politik 1960–1978*. 229 s.
Göteborg 18/5 2001; Bosse Holmqvist, Stockholm/ Sven-Eric Liedman.

128. Rebecka Lettevall (f. 1962). *En europeisk kosmopolit. En idéhistorisk studie av Immanuel Kants Om den eviga freden och dess verkningshistoria*. 287 s.
Lund 23/5 2001; Lennart Olausson, Göteborg/ Svante Nordin.
Anm. Lennart Olausson, *Lychnos* 2003, 285–289.
129. Ola Fransson (f. 1964). *Harald Höffding. Försoningens filosofi*. 309 s.
Göteborg 1/6 2001; Mats Persson, Uppsala/ Lennart Olausson.
Anm. Mats Persson, *Lychnos* 2001, 228–235.
130. Niklas Olaison (f. 1968). *Låt oss skapa människan! Stratifieringsprocesser i Thomas Hobbes' filosofi*. 233 s.
Stockholm 1/6 2001; Cecilia Rosengren, Göteborg/ Bo Lindberg.
Anm. Cecilia Rosengren, *Lychnos* 2001, 235–240.
131. Håkan Håkansson (f. 1969). *Seeing the word. John Dee and renaissance occultism*. 373 s.
Lund 6/6 2001; Stephen Clucas, London/ Gunnar Broberg.
Anm. Stephen Clucas, *Lychnos* 2001, 183–189.
132. Anna Larsson (f. 1967). *Det moderna samhällets vetenskap. Om etableringen av sociologi i Sverige 1930–1955*. 219 s.
Umeå 9/6 2001; Ingemar Nilsson, Göteborg/ Bosse Sundin.
Anm. Ingemar Nilsson, *Lychnos* 2001, 216–222.
133. Christer Nordlund (f. 1970). *Det upphöjda landet. Vetenskapen, landhöjningsfrågan och kartläggningen av Sveriges förflutna, 1860–1930*. 425 s.
Umeå 29/9 2001; Lisbet Rausing/ Sverker Sörlin & Bosse Sundin.
Anm. Lisbet Rausing, *Lychnos* 2003, 290ff.
Lars Lundgren, *Scandia* 68:1 (2001), 149–152.
134. Stephen Fruitman (f. 1959). *Creating a new heart. Marcus Ehrenpreis on Jewry and Judaism*. 252 s.
Umeå 12/10 2001; David Gaunt, historia, Södertörn/ Ronny Ambjörns-son.
Anm. David Gaunt, *Lychnos* 2002, 241–244.
135. Sofia Åkerberg (f. 1972). *Knowledge and pleasure at Regent's Park. The gardens of the Zoological Society of London during the nineteenth century*. 254 s.
Umeå 4/12 2001; Richard Drayton, Faculty of History, Cambridge/ Sverker Sörlin & Kjell Jonsson.
136. Fernando Flores Morador (f. 1950). *Mellan åsikt och vittnesbörd. Amerika och Västerlandets arkaiska rötter*. 356 s.
Lund 12/12 2001; Björn Olsson, Umeå/ Gunnar Broberg.
Anm. Björn Olsson, *Lychnos* 2002, 256–261.

2002

137. Monica Libell (f. 1966). *Morality beyond humanity. Schopenhauer, Grysanowski, and Schweitzer on animal ethics*. 428 s.
Lund 19/1 2002; Dieter Birnbacher, Düsseldorf/ Gunnar Broberg.
Anm. Dieter Birnbacher, *Lychnos* 2002, 229–233.

138. Fredrik Sunnemark (f. 1970). *An inescapable network of mutuality. Discursivity and ideology in the rhetoric of Martin Luther King, Jr.* 475 s.
Göteborg 19/1 2002; Mattias Gardell, religionshistoria, Uppsala/
Lennart Olausson.
Anm. Mattias Gardell, *Lychnos* 2002, 233–241.
139. Åsa Andersson (f. 1955). *Ett högt och ädelt kall. Kalltankens betydelse för sjuksköterskeyrkets formering 1850–1973.* 292 s.
Umeå 22/2 2002; Inga Sanner, Stockholm/ Åsa Bergenheim & Roger Qvarsell, Linköping.
Anm. Inga Sanner, *Lychnos* 2002, 261–266.
140. Dariush Moaven Doust (f. 1965). *Randanmärkningar till psykoanalytisk etik.* 315 s.
Göteborg 2/3 2002; Kirsten Hyldgaard, Aarhus/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Kirsten Hyldgaard, *Lychnos* 2002, 244–251.
141. Magnus Rodell (f. 1969). *Att giuta en nation. Statyinvigningar och nationsformering i Sverige vid 1800-talets mitt.* 296 s.
Uppsala 5/4 2002; Mats Andréén, Göteborg/ Anders Ekström & Sven Widmalm.
Anm. Mats Andréén, *Lychnos* 2004, 295–298.
Åke Lilliestam, *Personhistorisk tidskrift* 98 (2002), h. 2, 231ff.
Ulf Zander, *Scandia* 68 (2002), h. 2, 331f.
142. Urban Josefsson (f. 1968). "Det romantiska tidevarvet". *De svenska romantikernas medeltidsuppfattning.* 326 s.
Uppsala 12/4 2002; Staffan Källström, Stockholm/ Karin Johannisson & Magnus Nyman.
Anm. Staffan Källström, *Lychnos* 2002, 251–256.
143. Olof Ljungström (f. 1969). *Oscariansk antropologi. Exotism, förhistoria och rasforskning som vetenskaplig människosyn.* 466 s.
Uppsala 25/5 2002; Jenny Beckman, Stockholm/ Anders Lundgren & Torbjörn Gustafsson Chorell.
Anm. Jenny Beckman, *Lychnos* 2003, 261–264.
144. Febe Crafoord (f. 1931). "Läter all ting ährligha och skickeliga tilgå". *Prästerskapet i 1600-talets Sverige.* 301 s.
Stockholm 31/5 2002; Nils Ekedahl, Södertörn/ Erland Sellberg.
Anm. Nils Ekedahl, *Lychnos* 2003, 273–278.
Bengt Arvidsson, *Kyrkohistorisk årsskrift* 103 (2003), 249ff.
145. Eva Friman (f. 1967). *No limits. The 20th century discourse on economic growth.* 279 s.
Umeå 6/6 2002; Johan Hedrén, Tema, Linköping/ Sverker Sörlin & Lena Eskilsson.
146. Ann-Christine Dellnäs (f. 1965). *Om ekonomisk imperialism. En studie av Gary S. Beckers idéer om humankapital, familj och kriminalitet.* 210 s.
Göteborg 7/6 2002; Lars Pålsson Syll, ekonomisk historia, Lund/
Sven-Eric Liedman.

- Anm. Lars Pålsson Syll, *Lychnos* 2003, 296–299.
147. Edda Manga (f. 1969). *Gudomliga uppenbarelser och demoniska samlag. En studie av det excentriska idéarbetet i Cecilia Rodriguez katolska tänkande*. 306 s.
Göteborg 8/6 2002; Fernando Flores, Lund/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Fernando Flores, *Lychnos* 2003, 278–282.
Ann Öhrberg, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 25:3 (2004), 103–106.
148. Maja Larsson-Bondestam (f. 1970). *Den moraliska kroppen. Tolkringar av kön och individualitet i 1800-talets populärmedicin*. 232 s.
Uppsala 26/10 2002; Åsa Bergenheim, Umeå/ Karin Johannisson & Franz Luttenberger.
Anm. Åsa Bergenheim, *Lychnos* 2003, 264–268.
149. Petra Rantatalo (f. 1968). *Den resande eleven. Folkskolans skolreserörelse 1890–1940*. 210 s.
Umeå 6/12 2002; Jakob Christensson, Lund/ Lena Eskilsson & Klas Sandell.
Anm. Jakob Christensson, *Lychnos* 2003, 268–273.
150. Carl-Michael Edenberg (f. 1967). *Alkemins skam. Den alkemiska traditionens utstötning ur offentligheten*. 317 s.
Stockholm 13/12 2002; Ingemar Nilsson, Göteborg/ Erland Sellberg.
Anm. Ingemar Nilsson, *Lychnos* 2005, 351–354.
151. Patrik Lundell (f. 1969). *Pressen i provinsen. Från medborgerliga samtal till modern opinionsbildning 1750–1850*. 384 s.
Lund 20/12 2002; Dag Nordmark, litteraturvetenskap, Karlstad/ Gunnar Broberg.
Anm. Dag Nordmark, *Lychnos* 2003, 282–285.

2003

152. David Östlund (f. 1964). *Det sociala kriget och kapitalets ansvar. Social ingenjörskonst mellan affärsintresse och samhällsreform i USA och Sverige 1899–1914*. 495 s.
Stockholm 21/3 2003; Henrik Björck, Göteborg/ Bo Lindberg.
Anm. Henrik Björck, *Lychnos* 2004, 242–247.
153. Oskar Pettersson (f. 1969). *Politisk vetenskap och vetenskaplig politik. Studier i svensk statsvetenskap kring 1900*. 221 s.
Uppsala 28/3 2003; Per Wisselgren, Umeå/ Sven Widmalm & Mats Persson.
Anm. Pär Wisselgren, *Lychnos* 2003, 304–309.
154. Karin Tegenborg Falkdalen (f. 1965). *Kungen är en kvinna. Retorik och praktik kring kvinnliga monarker under tidigmodern tid*. 230 s.
Umeå 12/4 2003; Jan Samuelsson/ Åsa Bergenheim.
Anm. Jan Samuelsson, *Lychnos* 2003, 292–296.
155. Hjalmar Fors (f. 1971). *Mutual favours. The social and scientific practice of eighteenth-century Swedish chemistry*. 225 s.
Uppsala 3/5 2003; Bernadette Bensaude-Vincent, Nanterre/ Anders Lundgren & Sven Widmalm.

- Anm. Bernadette Bensaude-Vincent, *Lychnos* 2003, 299–304.
156. Anders Houltz (f. 1966). *Teknikens tempel. Modernitet och industriarv på Göteborgsutställningen 1923*. 343 s.
KTH 8/5 2003; Anders Ekström, Uppsala/ Marie Nisser & Jan Garnert.
Louise Nilsson, *Lychnos* 2003, 381f.
157. Frans Lundgren (f. 1971). *Den isolerade medborgaren. Liberalt styre och uppkomsten av det sociala vid 1800-talets mitt*. 332 s.
Uppsala 17/5 2003; Roger Qvarsell, Linköping/ Tore Frängsmyr & Anders Ekström.
Anm. Roger Qvarsell, *Lychnos* 2004, 265–271.
Fredrik Miegel, *Rig* 86 (2003), h. 4, 231ff.
158. Torkel Molin (f. 1967). *Den rätta tidens mått. Göthiska förbundet, fornforskningen och det antikvariska landskapet*. 298 s.
Umeå 23/5 2003; Urban Wråkberg, Uppsala/ Bosse Sundin & Pär Eliasson.
Anm. Urban Wråkberg, *Lychnos* 2003, 309–314.
159. Stefan Gelfgren (f. 1971). *Ett utvalt släkte – Väckelse och sekularisering. Evangeliska fosterlandsstiftelsen 1856–1910*. 262 s.
Umeå 6/6 2003; Roger Qvarsell, Linköping/ Björn Olsson & Bosse Sundin.
Anm. Roger Qvarsell, *Lychnos* 2004, 271–277.
160. Andreas Önnerfors (f. 1971). *Svenska Pommern. Kulturmöten och identifikation 1720–1815*. 539 s.
Lund 6/6 2003; Jens E. Olesen, Greifswald/ Svante Nordin & Gunnar Broberg.
161. Charlotte Christensen-Nugues (f. 1964). *Och de skall vara ett hjärta. Konsensusdoktrinen i medeltida kanonisk rätt*. 300 s.
Lund 12/9 2003; Sverre Bagge, Bergen/ Gunnar Broberg.
Anm. Sverre Bagge, *Lychnos* 2004, 239–242.
162. Ulla Ekström von Essen (f. 1959). *Folkhemmets kommun. Socialdemokratiska idéer om lokalsamhället 1939–1952*. 427 s.
Stockholm 19/9 2003; Lennart Olausson, Göteborg/ Crister Skoglund & Bo Lindberg.
Anm. Lennart Olausson, *Lychnos* 2004, 257–265.
163. Nina Wormbs (f. 1968). *Vem älskade Tele-X? Konflikter om satelliter i Norden 1974–1989*. 256 s.
KTH 26/9 2003; Henry Nielsen, Århus/ Arne Kaijser, Sven Widmalm & Svante Lindqvist.
Henry Nielsen, *Lychnos* 2004, 326–329.
Gustav Holmberg, *Polhem* 2004, 147ff.
164. Kaj Johansson (f. 1971). *Den torgförda biologin. Studier i populärvetenskapens problem och tematik*. 363 s.
Göteborg 3/10 2003; Torbjörn Gustafsson Chorell, Uppsala/ Ingemar Nilsson & Johan Kärfelt.
Anm. Torbjörn Gustafsson Chorell, *Lychnos* 2004, 249–253.
165. Ulrika Nilsson (f. 1965). *Kampen om Kvinnan. Professionalisering och konstruktioner av kön i svensk gynekologi 1860–1925*. 448 s.
Uppsala 5/12 2003; Lena Lennerhed, Södertörn/ Sven Widmalm & Karin Johannisson.
Anm. Lena Lennerhed, *Lychnos* 2004, 253–257.

2004

166. Carl Magnus Pålsson (f. 1962). *Ombyggnad pågår. Lunds tekniska högskola och ingenjörrollens förändring*. 389 s.
Lund 30/1 2004; Hans Weinberger, KTH/ Gunnar Broberg.
Anm. Hans Weinberger, *Lychnos* 2004, 277–281.
167. Gunnela Ivanov (f. 1940). *Vackrare vardagsvara – design för alla? Gregor Paulsson och Svenska Slöjdföreningen 1915–1925*. 334 s.
Umeå 28/5 2004; Lasse Brunnström, Högskolan för design och konsthantverk, Göteborg/ Lena Eskilsson & Peder Aléx.
Anm. Lasse Brunnström, *Lychnos* 2004, 247ff.
168. Maria Johansen (f. 1972). *Offentlig skrift om det hemliga. Raison d'état, SOU och Varulven*. 394 s.
Göteborg 17/9 2004; Fredrika Spindler, Södertörn/ Sven-Eric Liedman & Eva-Lena Dahl.
Anm. Fredrika Spindler, *Lychnos* 2005, 354–358.
169. Jakob Danneskiold Samsoe. *Muses and patrons. Cultures of natural philosophy in seventeenth-century Scandinavia*. 510 s.
Lund 29/9 2004; Michael Harbsmeier, tidig europeisk historia, Roskilde/ Gunnar Broberg.
170. Anna Tunlid (f. 1961). *Ärftlighetsforskningens gränser. Individer och institutioner i framväxten av svensk genetik*. 380 s.
Lund 5/11 2004; Thomas Kaiserfeld, KTH/ Gunnar Broberg.
Anm. Thomas Kaiserfeld, *Lychnos* 2005, 345–351.
171. Klas Grinell (f. 1969). *Att sälja världen. Omvärldsbilder i svensk utlandsturism*. 270 s.
Göteborg 12/11 2004; Magnus Berg, etnologi/ Amanda Peralta & Nils Eriksson.
Anm. Magnus Berg, *Lychnos* 2005, 321–324.
172. David Dunér (f. 1970). *Världsmaskinen. Emanuel Swedenborgs naturfilosofi*. 558 s.
Lund 3/12 2004; Erland Sellberg, Stockholm/ Gunnar Broberg.
Anm. Erland Sellberg, *Lychnos* 2006, 333–339.

2005

173. Jan Eric Olsén (f. 1965). *Liksom ett par nya ögon. Frithiof Holmgren och synsinnets problematik*. 256 s.
Lund 21/1 2005; Torbjörn Gustafsson Chorell, Uppsala/ Gunnar Broberg.
Anm. Torbjörn Gustafsson Chorell, *Lychnos* 2005, 324–328.
174. Staffan (Bergwik-)Wennerholm (f. 1975). *Framtidsskaparna. Vetenskapens ungdomskultur vid svenska läroverk 1930-1970*. 318 s.
Uppsala 26/2 2005; Kjell Jonsson, Umeå/ Tore Frängsmyr & Sven Widmalm.

- Anm. Kjell Jonsson, *Lychnos* 2005, 341–345.
175. Mikela Lundahl (f. 1965). *Vad är en neger? Negritude, essentialism, strategi*. 339 s.
Göteborg 9/4 2005; Bosse Holmqvist, Stockholm/ Bo Lindberg & Eva Gothlin.
Anm. Bosse Holmqvist, *Lychnos* 2005, 336–341.
176. Thomas Karlsruhn (f. 1967). *Passage mellan medier. Vilém Flusser, datorn och skriften*. 481 s.
Göteborg 23/4 2005; Carl-Göran Heidegren, Lund/ Sven-Eric Liedman & Eva-Lena Dahl.
Anm. Carl-Göran Heidegren, *Lychnos* 2005, 332–336.
177. Ingmar Lundkvist (f. 1957). *Kulturprosten. Torsten Fogelqvist som DN-publicist och folkbildare*. 374 s.
Lund 30/4 2005; Martin Kylhammar, Linköping/ Svante Nordin.
178. David Stockelberg (f. 1976). *Simmels former*. 396 s.
Göteborg 4/6 2005; Jonas Hansson, Lund/ Sven-Eric Liedman & Mats André.
Anm. Jonas Hansson, *Lychnos* 2005, 328–332.
179. Dag Avango (f. 1965). *Sveagruvan. Svensk gruvhantering mellan industri, diplomati och geovetenskap 1910–1934*. 439 s.
KTH 10/6 2005; Håkon With Andersen, Trondheim/ Marie Nisser.
180. Katarina Leppänen (f. 1969). *Rethinking civilisation in a European feminist context. History, nature, women in Elin Wägner's Väckarklocka*. 261 s.
Göteborg 11/6 2005; Lena Eskilsson, Umeå/ Lennart Olausson & Eva Gothlin.
181. Pia Laskar (f. 1956). *Ett bidrag till heterosexualitetens historia. Kön, sexualitet och njutningsnormer i sexhandböcker 1800–1920*. 433 s.
Stockholm 16/9 2005; Marianne Liljeström/ Bosse Holmqvist & Bo Lindberg.
Anm. Jonas Liliequist, *Scandia* 73 (2007), nr 2, 155ff.
Hanna Markusson Winkvist, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 27 (2006), nr 1, 77–82.
182. Peter Josephson (f. 1969). *Den akademiska frihetens gränser. Max Weber, Humboldtmodellen och den värdefria vetenskapen*. 210 s.
Uppsala 23/9 2005; Ola Agevall, sociologi, Växjö/ Tore Frängsmyr & Mats Persson.
Anm. Ola Agevall, *Lychnos* 2006, 325–329.
183. Anders Burman (f. 1971). *Politik i sak. C. J. L. Almqvists samhällstänkande 1839-1851*. 445 s.
Stockholm 25/11 2005; Johan Svedjedal, Uppsala/ Inga Sanner & Sten Dahlstedt.
Anm. Johan Svedjedal, *Samlaren* 127 (2006), 448–455.

2006

184. Daniel Lövheim (f. 1975). *Att inteckna framtiden. Läroplansdebatter gällande naturvetenskap, matematik och teknik i svenska allmänna läroverk 1900-1965*. 225 s.
Uppsala 24/4 2006; Thomas Kaiserfeld, Mälardalen/ Anders Lundgren & Mats Persson.
Anm. Thomas Kaiserfeld, *Lychnos* 2006, 329–333.
185. Shamal Kaveh (f. 1964). *Det villkorade tillståndet. Centralförbundet för Socialt Arbete och liberal politisk rationalitet 1901–1921*. 276 s.
Uppsala 24/5 2006; David Östlund, Stockholm/ Mats Persson & Torbjörn Gustafsson Chorell.
Anm. David Östlund, *Lychnos* 2007, 321ff.
Roddy Nilsson, *Scandia* 72 (2006), nr 2, 122ff.
186. Kristian Petrov (f. 1975). *Tillbaka till framtiden. Modernitet, postmodernitet och generationsidentitet i Gorbacevs glasnost' och perestrojka*. 399 s.
Göteborg 2/6 2006; Per Månson, sociologi/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Per Månson, *Lychnos* 2007, 317–321.
187. Gro Hanne Aas (f. 1954). *Likhet uten solidaritet? Idéhistoriske studier av karakterer i utdanning og meritokrati. – Utdanningsentreprenørene. Idéhistoriske studier av karaktergiving hos jesuitter og andre ordensmenn*. 199 + 130 s.
Göteborg 10/6 2006; Lennart Olausson, Malmö högskola/ Sven-Eric Liedman.
188. Gert Magnusson (f. 1956). *Språk och värld. Metod, exempel, etik*. 467 s.
Göteborg 16/6 2006; Ola Fransson, Malmö högskola/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Ola Fransson, *Lychnos* 2007, 308–312.
189. Erika Alm (f. 1975). "Ett emballage för inälvor och emotioner". *Föreställningar om kroppen i statliga utredningar från 1960- och 1970-talen*. 293 s.
Göteborg 15/12 2006; Lena Lennerhed, Södertörn/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Lena Lennerhed, *Lychnos* 2007, 313–317.

2007

190. Helena Hill (f. 1968). *Befria mannen! Idéer om förtryck, frigörelse och förändring hos en svensk mansrörelse under 1970- och tidigt 1980-tal*. 294 s.
Umeå 22/2 2007; Jens Rydström, historia, Lund/ Lena Eskilsson.
Anm. Jens Rydström, *Lychnos* 2007, 303–308.
David Tjeder, *Scandia* 74 (2008), nr 1, 133ff.
Torbjörn Forslid, *Tidskrift för genusvetenskap* 2008, nr 2, 102ff.
191. Emma Isaksson (f. 1975). *Kvinnokamp. Synen på underordning och motstånd i den nya kvinnorörelsen*. 396 s.
Stockholm 16/3 2007; Drude Dahlerup, statsvetenskap/ Ulla Manns & Bosse Holmqvist.
Anm. Drude Dahlerup, *Lychnos* 2008, 297–303.

192. Patricia Lorenzoni (f. 1975). *Att färdas under dödens tecken. Frazer, imperiet och den försvinnande vilden*. 425 s.
Göteborg 31/3 2007; Stefan Jonsson/ Sven-Eric Liedman & Mats Andrén.
Anm. Stefan Jonsson, *Lychnos* 2007, 290–296.
193. Per Sundgren (f. 1944). *Kulturen och arbetarrörelsen. Kulturpolitiska strävanden från August Palm till Tage Erlander*. 391 s.
Stockholm 24/5 2007; Svante Beckman, Tema, Linköping/ Staffan Källström & Per-Olof Mattsson.
Anm. Svante Beckman, *Lychnos* 2008, 291–297.
194. Andréaz Wasniowski (f. 1979). *Den korrekta avvikelser. Vetenskapsanvändning, normalitetssträvan och exkluderande praktiker hos RFSL, 1950–1970*. 351 s.
Umeå 1/6 2007; Torbjörn Gustafsson Chorell, Uppsala/ Kjell Jonsson & Svante Norrhem.
Anm. Torbjörn Gustafsson Chorell, *Lychnos* 2007, 285–290.
195. Victoria Fareld (f. 1973). *Att vara utom sig inom sig. Charles Taylor, erkännandet och Hegels aktualitet*. 328 s.
Göteborg 8/6 2007; Bengt Kristensson Uggla, Åbo/ Sven-Eric Liedman.
Anm. Bengt Kristensson Uggla, *Lychnos* 2007, 297–303.
196. Christina Schmidt (f. 1948). *Nostalgisk längtan och iskallt förnuft. Claude Lévi-Strauss som civilisationskritiker*. 430 s.
Göteborg 15/9 2007; Thomas Hylland Eriksen, Oslo/ Henrik Björck.
197. Tobias Dahlkvist (f. 1977). *Nietzsche and the philosophy of pessimism. Schopenhauer, Hartmann, Leopardi*. 301 s.
Uppsala 12/10 2007; Andreas Sommer, Greifswald/ Thomas Brobjer & Mats Persson.
Anm. Andreas Sommer, *Lychnos* 2008, 318–322.
198. Henrik Lång (f. 1972). *Drömmen om det ouppnåeliga. Anarkistiska tankelinjer hos Hinke Bergegren, Gustaf Henriksson-Holmberg och Einar Håkansson*. 264 s.
Umeå 13/10 2007; Inga Sanner, Stockholm/ Kjell Jonsson.
Anm. Inga Sanner, *Lychnos* 2008, 314–318.
199. Tony Gustafsson (f. 1971). *Läkaren, döden och brottet. Studier i den svenska rättsmedicinens etablering*. 443 s.
Uppsala 19/10 2007; Eva Åhrén, Nobelmuseet/ Karin Johannisson & Torbjörn Gustafsson Chorell.
Anm. Eva Åhrén, *Lychnos* 2008, 322–327.
200. Emma Shirran (f. 1973). *Samhälle, vetenskap och obstetrik. Elis Essen-Möller och kvinnokliniken i Lund*. 252 s.
Uppsala 26/10 2007; Solveig Jülich/ Sven Widmalm & Karin Johannisson.
Anm. Solveig Jülich, *Lychnos* 2008, 304–308.
201. Jenny Eklöf (f. 1973). *Gene technology at stake. Swedish governmental commissions on the border of science and politics*. 204 s.
Umeå 30/11 2007; Susanne Lundin, etnologi, Lund / Kjell Jonsson.

2008

202. Anna Storm (f. 1973). *Hope and rust. Reinterpreting the industrial place in the late 20th century*. 214 s.
KTH 7/3 2008; Tim Edensor, Manchester/ Sverker Sörlin.
203. Isabelle Dussauge (f. 1978). *Technomedical visions. Magnetic resonance Imaging in 1980s Sweden*. 258 s.
KTH 4/4 2008; Ann Beaulieu, Amsterdam/ Arne Kaijser, Pär Blomkvist & Eva Åhrén.
204. Per Lundin (f. 1971). *Bilsamhället. Ideologi, expertis och regelskapande i efterkrigstidens Sverige*. 407 s.
KTH 11/4 2008; Mats Benner, sociologi, Lund/ Arne Kaijser & Pär Blomkvist.
Anm. Mats Benner, *Lychnos* 2009, 320ff.
205. Johan Sundeen (f. 1968). *Andelivets agitator. J. A. Eklund, kristendomen och kulturen*. 490 s.
Lund 11/4 2008; Conny Mithander, Karlstad/ Svante Nordin.
Henrik Rosengren, *Scandia* 75 (2009), nr 1, 132f.
206. Benny Jakobsson (f. 1954). *Den sjunde världsdelen. Västgötar och Västergötland 1646–1771 – en identitetshistoria*. 498 s.
Stockholm 17/5 2008; Jonas Nordin, historia/ Erland Sellberg & Bo Lindberg.
Anm. Jonas Nordin, *Lychnos* 2008, 309–314.
Anna Walette, *Rig* 2009, nr 3, 161–166.
207. Ulf Andréasson (f. 1967). *Arbetslösa i rörelse. Organisationssträvanden och politisk kamp inom arbetslöshetsrörelsen i Sverige 1920–34*. 288 s.
KTH 5/6 2008; Ingar Kaldal, NTNU/ Maths Isacson & Henrik Björck.
Anm. Ingar Kaldal, *Lychnos* 2009, 332–335.
Lena Eriksson, *Scandia*, 75 (2009), nr 1, 138f.
208. Anna Ohlsson (f. 1974). *Myt och manipulation. Radikal psykiatrikritik i svensk offentlig idédebatt 1968–1973*. 309 s.
Stockholm 25/10 2008; Lena Lennerhed, Södertörn/ Inga Sanner & Petteri Pietikäinen.
Anm. Lena Lennerhed, *Lychnos* 2009, 335–340.
Lars-Eric Jönsson, *Rig* 93 (2010), nr 1, 38ff.
209. Per Landgren (f. 1958). *Det aristoteliska historiebegreppet. Historieteori i renässansens Europa och Sverige*. 372 s.
Göteborg 6/12 2008; Erland Sellberg, Stockholm/ Bo Lindberg.
Anm. Erland Sellberg, *Lychnos* 2009, 353–358.
Hans-Jørgen Schanz, *Historisk tidsskrift* (Oslo), 89 (2010), nr 2, 283–286.

2009

210. Andrus Ers (f. 1970). *Segrarnas historia. Makten, historien och friheten studerade genom exemplet Herbert Tingsten 1939–1953*. 293 s.
Stockholm 13/2 2009; Lennart Olausson, Malmö högskola/ Bosse Holmqvist & Torbjörn Gustafsson Chorell, Uppsala.
Anm. Lennart Olausson, *Lychnos* 2009, 341–346.

211. Susanne Dodillet (f. 1977). *Är sex arbete? Svensk och tysk prostitutionspolitik sedan 1970-talet*. 602 s.
Göteborg 21/2 2009; Brian Palmer, antropologi, Uppsala/ Ingemar Nilsson & Cecilia Rosengren.
Anm. Brian Palmer, *Lychnos* 2009, 346–349.
Eva-Maria Svensson, *Tidskrift för genusvetenskap* 2009:2/3, 139ff.
Replik och genmäle, 141ff.
212. Rangnar Nilsson (f. 1974). *Vad är god vetenskap? Hur forskares vetenskapsuppfattningar uttryckta i sakkunnigutlåtanden förändras i tre skilda discipliner*. 420 s.
Göteborg 6/3 2009; Thomas Kaiserfeld, Lund/ Bo Lindberg & Margareta Hallberg.
Anm. Thomas Kaiserfeld, *Lychnos* 2009, 327–332.
213. Per Widén (f. 1976). *Från kungligt galleri till nationellt museum. Aktörer, praktik och argument i svensk konstmuseal diskurs*. 286 s.
Göteborg 28/3 2009; Jenny Beckman, Uppsala/ Bo Lindberg & Henrik Björck.
Anm. Jenny Beckman, *Lychnos* 2009, 317–320.
214. Annika Berg (f. 1973). *Den gränslösa hälsan. Signe och Axel Höjer, folkhälsan och expertisen*. 541 s.
Uppsala 8/5 2009; Roger Qvarsell, Linköping/ Karin Johannisson & Jenny Beckman, Stockholm.
Anm. Roger Qvarsell, *Lychnos* 2009, 350–353.
Anna-Karin Frih, *Scandia* 76 (2010), nr 1, 178f.
215. Andreas Hellerstedt (f. 1978). *Ödets teater. Ödesföreställningar i Sverige vid 1700-talets början*. 255 s.
Stockholm 30/5 2009; Otfried Czaika/ Erland Sellberg & Jonas Nordin, historia.
Anm. Otfried Czaika, *Lychnos* 2009, 323–327.
David Dunér, *Sjuttonhundratal* 2010, 193–197.
Kyrre Kverndokk, *Historisk tidsskrift* (Oslo), 89:4 (2010), 657–662.
216. Tora Byström (f. 1960). *Nordens Frihet. Samfundet, tidningen, kretsen*. 376 s.
Umeå 18/9 2009; Jonas Hansson, Lund/ Björn Olsson, Bosse Sundin & Per Wisselgren.
Anm. Jonas Hansson, *Lychnos* 2010, 288–293.
217. Mathias Persson (f. 1975). *Det nära främmande. Svensk lärdom och politik i en tysk tidning, 1753–1792*. 296 s.
Uppsala 25/9 2009; Rebecka Lettevall, Södertörn/ Anders Lundgren & Hjalmar Fors, KTH.
Anm. Rebecka Lettevall, *Lychnos* 2010, 293–296.
Nils Eriksson, *Sjuttonhundratal* 2010, 204–207.

2010

218. Maja Fjæstad (f. 1976). *Visionen om outtömlig energi. Bridreaktorn i svensk kärnkraftshistoria, 1945–80*. 336 s.
KTH 26/3 2010; Henrik Björck, Göteborg/ Thomas Kaiserfeld.
Anm. Henrik Björck, *Lychnos* 2010, 280–283.
219. Britt-Marie Styrke (f. 1952). *Utbildare i dans. Perspektiv på formeringen av en pedagogutbildning 1939–1965*. 245 s.
Umeå 23/4 2010; Sture Brändström, Musikhögskolan, Piteå/ Kerstin Thörn & Lena Eskilsson.
220. Louise Nilsson (f. 1973). *Färger, former, ljus. Svensk reklam och reklampsykologi, 1900–1930*. 229 s.
Uppsala 29/5 2010; Roger Qvarsell, Linköping/ Torbjörn Gustafsson
Chorell & Anders Lundgren.
Anm. Roger Qvarsell, *Lychnos* 2010, 297–301.
221. Henrik Brissman (f. 1967). *Mellan nation och omvärld. Debatt i Sverige om vetenskapens organisering och finansiering samt dess internationella och nationella aspekter under 1900-talets första hälft*. 502 s.
Lund 15/10 2010; Per Wisselgren, Umeå/ Gunnar Broberg.
Anm. Per Wisselgren, *Lychnos* 2011, 297–301.
222. Jonnie Eriksson (f. 1978). *Monstret & människan. Paré, Deleuze och teratologiska traditioner i fransk filosofi, från renässanshumanism till posthumanism*. 718 s.
Lund 13/11 2010; Anders Johansson, litteraturvetenskap, Umeå/ Gunnar Broberg.
Anm. Anders Johansson, *Lychnos* 2011, 288–292.

2011

223. Jan O. Berg (f. 1937). *På spaning efter en svensk modell. Idéer och vägval i arbetsgivarpolitiken 1897–1909*. 468 s.
Stockholm 15/4 2011; Christer Ericsson, Hälsoakademien, Örebro/
Staffan Källström & Henrik Björck, Göteborg.
Anm. Christer Ericsson, *Lychnos* 2011, 283–288.
224. Jenny Ingemarsdotter (f. 1975). *Ramism, rhetoric and reform. An intellectual biography of Johan Skytte (1577–1645)*. 322 s.
Uppsala 28/5 2011; Erland Sellberg, Stockholm/ Magnus Nyman &
Hanna Östholm.
Anm. Erland Sellberg, *Lychnos* 2011, 292–297.
225. Jenny-Leontine Olsson (f. 1979). *Kön i förändring. Den svenska könsrollsforskningen 1959–1979*. 395 s.
Stockholm 28/5 2011; Elisabeth Elgán, historia/ Elisabeth Mansén &
Ulla Manns, Södertörn.
Anm. Elisabeth Elgán, *Lychnos* 2012, 236–240.
226. Maria Björk (f. 1971). *Problemet utan namn? Neuroser, stress och kön i Sverige från 1950 till 1980*. 306 s.
Uppsala 1/6 2011; Motzi Eklöf, genusvetenskap/ Karin Johannisson &
Maja Bondestam.

227. Elin Gardeström (f. 1960). *Att fostra journalister. Journalistutbildningens formering i Sverige 1944–1970*. 296 s.
Stockholm 14/10 2011; Per Wisselgren, Umeå/ Lena Lennerhed, Bosse Holmqvist & Patrik Lundell.
Anm. Per Wisselgren, *Lychnos* 2012, 256–260.
228. Andrej Slavik (f. 1981). *X. Tre etyder över ett tema av Iannis Xenakis (1922–2011). (1) Avhandling. – (2) Exposition, noter, bibliografi*. 321 + 144 s.
Göteborg 14/10 2011; Sten Dahlstedt, musikvetenskap, Uppsala/ Ingemar Nilsson & Björn Billing.
229. Kristiina Savin (f. 1973). *Fortunas klädnader. Lycka, olycka och risk i det tidigmoderna Sverige*. 501 s.
Lund 22/10 2011; Bo Lindberg, Göteborg/ Gunnar Broberg.
Anm. Bo Lindberg, *Lychnos* 2012, 240–244.
230. Helena Dahlberg (f. 1970). *Vikten av kropp. Frågan om kött och människa i Maurice Merleau-Pontys Le visible et l'invisible*. 373 s.
Göteborg 16/12 2011; Fredrik Svenaeus, filosofi, Södertörn/ Ingemar Nilsson, Ola Sigurdson & Marcia Sá Cavalcante Schuback, Södertörn.
Anm. Fredrik Svenaeus, *Lychnos* 2012, 251–256.

2012

231. Mattias Bäckström (f. 1969). *Hjärtats härdar – folkliiv, folkmuseer och minnesmärken i Skandinavien, 1808–1907*. 372 s.
Göteborg 2/6 2012; Arne Bugge Amundsen, Oslo/ Bo Lindberg & Henrik Björck.
Anm. Arne Bugge Amundsen, *Lychnos* 2013, 251–254.
232. Helena Ekerholm (f. 1981). *Bränsle för den moderna nationen. Etanol och gengas i Sverige under mellankrigstiden och andra världskriget*. 72 s. + 4 upps.
Umeå 21/9 2012; Per Lundin, Uppsala/ Bosse Sundin & Jonny Hjelm.
Anm. Per Lundin, *Lychnos* 2013, 254ff.
233. Ralf Hultberg (f. 1938). *Vedergällningstanken. Två idéhistoriska studier*. 476 s.
Stockholm 6/10 2012; Ingemar Nilsson, Göteborg/ Erland Sellberg.
Anm. Jonas Ahlskog, *Lychnos* 2013, 304f.
234. Kristina Espmark (f. 1975). *Utanför gränserna. En vetenskapshistorisk biografi om Astrid Cleve von Euler*. 317 s.
Umeå 30/11 2012; Anders Lundgren, Uppsala/ Christer Nordlund & Bosse Sundin.
Anm. Anders Lundgren, *Lychnos* 2013, 260–264.
235. Ingemar Pettersson (f. 1976). *Handslaget. Svensk industriell forskningspolitik 1940–1980*. 254 s.
KTH 30/11 2012; Sven Widmalm, Uppsala/ Sverker Sörlin & Katarina Larsen.

236. Martin Emanuel (f. 1977). *Trafikslag på undantag – cykeltrafiken i Stockholm 1930–1980*. 408 s.
KTH 14/12 2012; Mikael Hård, Darmstadt/ Arne Kaijser & Pär Blomkvist, ordf. Anders Houltz.
Anm. Mikael Hård, *Lychnos* 2013, 256–260.

2013

237. David Thorsén (f. 1972). *Den svenska aidsepidemin. Ankomst, bemötande, innebörd*. 527 s.
Uppsala 22/3 2013; Per Axelsson, Umeå/ Sven Widmalm & Annika Berg.
Anm. Per Axelsson, *Lychnos* 2013, 278–282.
238. Julia Nordblad (f. 1982). *Jämlikhetens villkor. Demos, imperium och pedagogik i Bretagne, Tunisien, Tornedalen och Lappmarken, 1880–1925*. 367 s.
Göteborg 26/4 2013; Martin Kylhammar, Linköping/ Henrik Björck, Mats Andrén & Christine Quarfood.
Anm. Martin Kylhammar, *Lychnos* 2013, 273–277.
239. Petter Tistedt (f. 1981). *Visioner om medborgerliga publiker. Medier och socialreformism på 1930-talet*. 350 s.
Uppsala 24/5 2013; Per Wisselgren, Umeå/ Frans Lundgren & Mats Persson.
Anm. Per Wisselgren, *Lychnos* 2013, 282–287.

Swedish Golgotha

*Anders Retzius' collection of human crania
at the Karolinska Institutet according to
an 1862 manuscript*

Olof Ljungström

In his short 1858 piece *Hints to Craniographers* the Philadelphia physician J. Aitken Meigs had found an information deficit:

Many cranial collections are to be found in Europe and America, differing in the number and ethnic variety of their specimens. Precise information, however, as to their location, extent, variety and proprietorship is not easily obtainable.¹

Meigs himself had at the death of the Philadelphia doctor Samuel Morton become the custodian of the greatest North American collection of human crania, sometimes referred to as “the American Golgotha”. The deficit was troubling as Meigs regarded these collections as a basic need for any anatomical research on the subject of “race”:

Craniography is in truth destined to constitute one, perhaps the most important of the corner stones upon which the great edifice of the Natural History of Man is to be hereafter erected. [...] But the multiplication and classification of facts must in great measure keep pace with and be dependent upon the establishment of cranial collections, which constitute, so to speak, the store-houses of the raw material ready to be elaborated into science.²

Despite his best intentions of providing accurate information, Meigs himself still ended up further muddying the waters when enumerating some of the more important private collectors: “Retzius, Nilsson, Eschricht Van der Hoeven, Thurnam &c”. He was of course mistaken about Anders Retzius, the professor of anatomy at the Karolinska Institutet (KI), the Stockholm medical school. The collection, while founded by Retzius, was the property of the institute, and thus of the public.

The list also indicates the distributed character and network aspects of this peculiar form of 19th century scientific collaboration—the collection, and circulation, of crania and casts not least. In fact, Meigs himself had entered into exchange with Retzius, and before him Samuel Morton and Retzius had both on a much grander scale profited from a relationship of mutual exchange. Yet despite their personal acquaintance, the public nature of Retzius’ collection was apparently still obscure to Meigs.

Figure I.
"Förteckning på Cranii-samlingen sådan den vid A. Retzii död sig befann. Uppgjord af G. Retzius. Juli 1862."

(Account of the collection of crania as it was found at the death of A. Retzii. Established by G. Retzius. July 1862.)

P.1

P.2

P.3

P.4

P.5

The 1862 inventory of Anders Retzius' craniological collection

Of course, Meigs could be expected to struggle with detailed information regarding Retzius' collection, which he had personally never seen. Retzius showed it to visitors, and it was accessible to the Stockholm public along with the other KI museum collections, but no catalogue was ever published. Its precise contents have thus remained more or less completely obscure. However, a form of graphic "census" of the contents of the collection, and its arrangement, was produced at the death of Anders Retzius in 1860. This document was found among the catalogued papers relating to the collection that was deposited with the Department of Osteology at Stockholm University in the late 1960's. (It is currently kept at the KI Unit for Medical History and Heritage/Hagströmer Library.) The intention here is to make a brief presentation of this document and a preliminary discussion about what can be deduced about the collection's extent and composition. (Figure 1 presents the general layout of the document.)

The document is dated July 1862. The author was Anders Retzius' son, Gustaf, aged nineteen at the time, later to become first professor of histology, later anatomy, at the institute, and to continue his father's interest in human crania as possible material for the classification of supposed human "races" into the first decades of the twentieth century.

The manuscript consists of five pages, each a drawing of one of the five large cabinets that held the collection. The first, and most spectacular of these cabinets, a double one of seven shelves, bore at the top the caption "Gent. Brachycephal. Crania". The left half of the cabinet was indicated to contain "Skythi", while the right half was divided between "Slavi", "Pelasgi" and "Mongoli". The indicated "Skythi" category was comprised of 50 crania, and the later three categories of 61, the lower three shelves being dedicated to the "Mongoli" further specified to be "Prognata".

The following two single cabinets contained 64 crania, mostly from western European nations, from Sweden not least, with specimens of among others from German, French, British etc. extraction, and 72 crania of very varied provenances—Greek, Russian, Siberian, Chinese and East Asian, Australian aborigine, Ancient Egyptian (with some modern mixed in), and some crania from the extinct Canary islanders, the Guanches. The last two cabinets were less cramped, containing 28 and 27 specimens respectively, the first containing examples of the inhabitants of the western half of the New World, regarded as stretching from Greenland in the north to Patagonia in the south, and the second specimens stretching from Alaska to the Pampas region. In sum, the total of the collection as recorded in 1862 stood at 302 specimens, human crania or plaster casts.

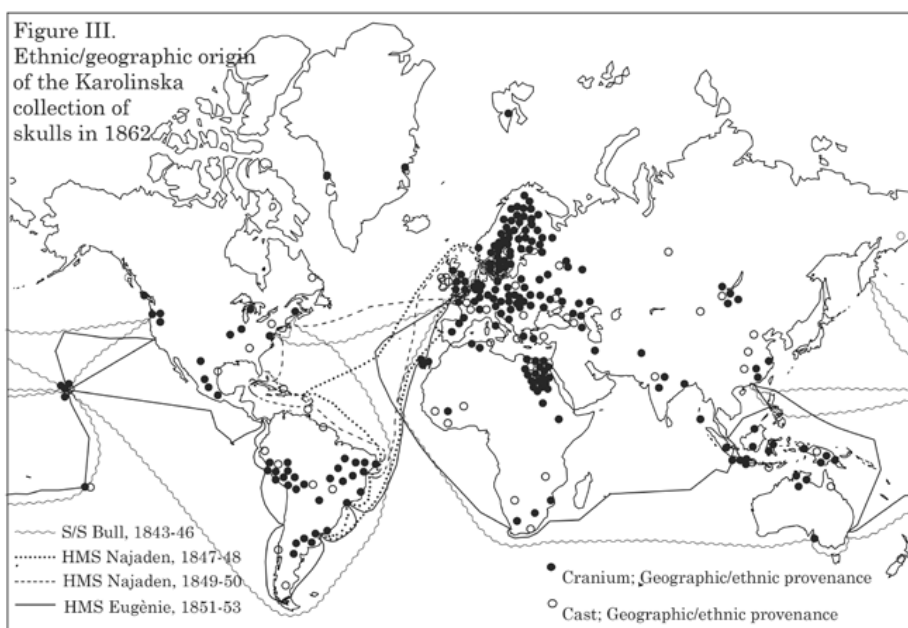
Figure 2 is a summary of the composition of the collection in tabular form, by purported geographic or ethnic origin as would be the case. Complementing it is Figure 3, a map indicating geographical origin. Each cranium is represented by a filled dot, with circles for casts. As number of

Figure II. Anders Retzius' collection of crania at the Karolinska Institutet Museum of Anatomy in 1862

CASE 1 ("BRACHYCEPHAL", 111 CRANIA)			
Laplander [Samij] (b)	19	Chinese	8
Finn (Carelian 2, Kven 3) (b)	18	Tungus	1
Esthonian (b)	1	Kamchadal (Kamschatka) [Itelmen]	1
Ancient Swede (Turanian)	1	"Australian"	12
Scyth (Ancient king, Dniepr) (b)	3	(— Australians	5)
"Egyptian priest" (Hyksos? Skyth?) (b)	1	(— Hawaii	1)
Chinese Tartar (b)	1	(— New Zealand	1)
Indian Lascar (Afghan) (b)	1	(— New Guinea	1)
Afghan (b)	1	(— Java	1)
Turk (b)	2	(— Nikobar Islands	1)
Tartar (b)	1	(— Ceram	2)
Avart (b)	1	Abyssinian	1
Ancient Greek (b)	2	Berber (Algeria)	1
Ancient Egyptian (Manfalut) (b)	2	Egypt (Modern 2, Ancient 17)	19
Pole (Galizian 1) (b)	4	Guanche (Islas Canarias, Teneriffa)	3
Czech (Bohemian 2, Moravian 2) (b)	7	Sub-saharan Africans	12
Croat (Morlack 1, Dalmatian 1) (b)	2	(— "Negro" (W. Africa)	5)
Russian (Ukrainian 3) (b)	10	(— "Kaffer" (S. Africa)	6)
Basque (b)	3	(— "Hottentott" [Khoikhoi] (S.A))	1)
Iberian (Celt-Iberian) (b)	1		
Gaul (Celt-Iberian) (b)	1	CASE 4 & 5 (55 CRANIA)	
Irish (Celt-Iberian) (b)	4	Berber (Algeria, Kabylia, Mitidja)	1
Austrian (b)	1	"Otaheiti" (Tahiti)	1
Schweiz (Rhaetian) (b)	1	"Eskimo" [Inuit]	4
Bavarian (b)	1	(— Greenlander	2)
Calmuck (b)	1	(— Esquimaux, Labrador	1)
Buriyat (Mongol) (b)	4	(— Konyag, Kodiak Isl. [Alutiit])	1)
Malay (b)	10	N. American Natives	13
(— Java (b)	5)	(— Narraganset	1)
(— Bali (b)	1)	(— Miami [Miyaamiaki]	1)
(— Celebes (b)	2)	(— Ottawa	1)
(— Borneo (b)	1)	(— Menominee [Mamaceqtaw]	1)
Polynesia (Hawaii 4, Tahiti 2) (b)	6	(— Chenouk (Chinookans)	3)
New Guinea (Papua) (b)	4	(— Arikara [Sahnish]	1)
		(— Vancouver Isl.	1)
		(— Creek (Muscogee) [Mvskoke]	1)
		(— Sac (Sauk)[Ojibwa]	1)
		(— Comanche [Numunuu]	1)
		(— "Ancient American"	1)
CASE 2 & 3 (136 CRANIA)		Central American Natives	4
Swedes (Germanic)	27	(— Aztec	3)
Swedes (Celtic)	8	(— Mexcian	1)
Danes (Germanic, "Cimbri")	4	South American Natives	32
Norwegian (Germanic, "Normannus")	2	(— Caraiib	1)
English ("Anglosaxon")	3	(— Aymara	5)
Brits (Ancient Celts, Gaels)	3	(— Peru	9)
Irish (Celt-Iberi)	2	(— Bolivia	1)
French Celts (Gauls)	6	(— Botocudo (Brazil) [Aimoré]	1)
Dutch (Batavian)	6	(— Tapuic (Brazil)	4)
Germans (Germanic)	3	(— Guarani (Brazil)	4)
Germans (Celts)	1	(— Bahia (Brazil)	1)
"Swedish" Russian (Nizhgorod) (d)	1	(— Guarani (Paraguay)	1)
Ancient Greek	1	(— Pampas	2)
Greek (modern, "Armenian")	1	(— Puelche (Pampas)	1)
Ancient Algerian (Physician)	1	(— Patagon	1)
Ancient Carthaginian (Tunis)	1	(— Araucan [Mapuche]	1)
Ancient Persian	1		
Caucasian (Georgian 2, Cirkassian 1)	4		
Hindu(stani, India)	3		

crania was provided with only the broadest geographic or "ethnic" descriptors their inclusion has required an act of relatively high-handed interpretation. In general terms the map gives a reasonable idea of the collection, if not in every single detail.

Generally speaking, the "African" category was comparatively poorly represented in the collection, often with vague or absent geographic or ethnic descriptions. Given the nature of New World slavery it is also very much open to question whether the provenance should really be African, or rather for instance Caribbean? The African section of the collection also contained a disproportionately large number of casts of skulls compared to other parts of it. The map finally also includes dates and routes of four Swedish naval expeditions of the 1840's and 50's that provided Anders Retzius and the Karolinska Institutet with crania for their collection. Finally, the dot on the otherwise uninhabited Svalbard islands indicates a spot of grave-robbing perpetrated by the Stockholm zoologist Sven Lovén of one of the graves of Russians looking to extract the resources of the islands.

The arrangement of the collection perhaps unremarkably testified to an implementation of Anders Retzius' system of craniological classification. However, it did so with strikingly little emphasis on his methodological innovation, the "cranial index". No actual measurement data were provided with any of the specimens on display. The four factors that the system supposedly hinged on—brachycephaly vs. dolichocephaly (short-skulls vs. long-skulls), and prognatism vs. ortognathism (protruding vs. straight teeth)—were really only present in the form of the captions on the first cabinet; the "Brachycephalic nations", of which only the "prognate Mongols" were singled out for specific mention. Of the 302 specimens only six were specified to be "dolichocephalic", a mere single cranium was specified to be "brachycephalic" (aside from the specimens of the first cabinet), while three cases of "prognatism" were mentioned, but none of "ortognathism". The arrangement of the collection rather presented a succession of nations and populations according to their political and geographical circumstances, some clearly modern nations in the 19th century sense, with others a combination of ancient and modern "tribes" of various kinds, and finally certain groups clearly falling in broad categories of "race", possibly most clearly the "negroes". Hopefully the reader can form an image of the arrangements to gauge this for him- or herself, but overall the possibility of ordering nations or races hierarchically was quite muted and left as an implicit possibility. The collection as presented certainly dealt with the display and establishment of difference, a necessary but not on its own sufficient precondition for assigning different and unequal values to various groups. Certainly nothing in the arrangement

precluded this from being supplemented by a visitor, but neither would it seem to have been a necessary conclusion from the display itself. The matter was seemingly left as an unconfirmed possibility, rather than any supposed programmatic certainty.

Something that does seem to be borne out by the arrangement of the crania is, however, the extent to which Anders Retzius' system proceeded from the implicit assumption of "dolichocephaly" as the norm, with "brachycephaly" defined primarily as deviations from it. In his publications, nations were distributed among the four categories of long or short skull and with buck or straight teeth, as indicated above, and the implicit preference would seem to have been for the straight-teethed long skulls. Occasionally his groupings produced unexpected twists, seemingly indicating problems of interpretation. One such would be the presence of two skulls of the Greek nation, one ancient and one presumably modern, the first located among the short-skulled nations of the first cabinet, and the second in the cabinet with among other the Africans, in Retzius' system consistently long-skulled. The discrepancy might be interpreted as indicative of the possibility for a nation to change its skull-shape, a possibility not otherwise alluded to by Retzius. Given the high regard for the ancient Greek nation their identification as possibly short-skulled is at least a slight surprise given the overall preference for the long skull.

The last two cabinets, dedicated to the New World, corresponded to his specific contribution to craniology, in direct contravention of the results of none other than the great Samuel Morton. In Retzius' system, the natives of the New World presented a far from homogenous appearance, and in fact displayed clearly differing skull forms, possible to trace along an east-west divide.

The Sami, or "Laplanders", were clearly special to Anders Retzius. The "beginning" of the collection was to be found in the upper left-hand corner of the impressive double cabinet, the equivalent of the upper corner of the first page of a book. It was entirely consistent with the centrality of the Sami as the "significant other", the original natives of Scandinavia eventually displaced by the direct ancestors of the modern Norwegians, Swedes etc., in the grand synthesis of Nordic prehistory that Anders Retzius' craniology showcased. His great later detractor, the French neurologist and physical anthropologist Paul Broca referred to it as the "Nordic school", and went about successfully disproving it and Retzius' conclusions, a blow especially to the Swedes' attempt towards a synthetic view of the relationship of the human races and nations of the world, a blow it never recovered from. Of the eighteen Sami crania, four had Lycksele indicated as their place of origin, one each for the equally northern Swedish localities of Sorsele, Umeå, Luleå, Skellefteå, Arvidsjaur, Karesuando, and even Kautokeino in the far north across the Norwegian border. The individuals providing them would seem a combination of doctors, possibly

medical functionaries of the Swedish state—Drs. Lindström, Malm, von Scheele, Schöldberg—and travellers, like Professor Zetterstedt, Retzius' friend the natural historian J. A. Wahlberg, and a British traveller named Solomon.

The 1862 inventory

The specific context in which Gustaf Retzius carried out his inventory is unknown. The KI anatomical museum was the pride of the institute, and the personal creation of Anders Retzius. Ambitious publication plans for the Karolinska anatomical collections were in the works at the untimely death of Retzius. In 1855 a first volume of twelve pathological specimens were published as the projected first instalment in a series of the *Museum anatomicum Holmiense*. Retzius' death brought the publication to a halt that eventually turned out to be permanent. Nevertheless, and likely intended as an act of homage, his successor in the anatomical chair at the Karolinska, Baron Gustaf von Düben, had advanced plans to publish a catalogue specifically of the craniological collection. There was at least one very good precedent for such a catalogue. The elderly Samuel Morton had published one of his massive collections in 1849, and Aitken Meigs went on to publish several updated editions. There will be cause to return to the published Philadelphia collection later, as connections between it and its Stockholm counterpart can be established.

von Düben was granted the sum of 1500 “Riksdaler”, as an extraordinary grant by Parliament, for this purpose at least twice over the space of a decade.³ Yet for reasons unknown no publication ever appeared. It is possible that Gustaf Retzius' inventory was composed as part of some preliminary preparations.

The collection shows little consistency as to the range of information provided for any single specimen. At their briefest captions might read “Gotland”, or “Otaheiti” (a somewhat antiquated Swedish version of “Tahiti”). This paucity is most prevalent with the plaster casts—of which the collections held a total of fifty-five—many of which seem to have had their origin in phrenological circles, and even to have been acquired from commercial sellers as “national crania”, as generalised national “types”.

No less than 110 of the 302 crania in the collection can with reasonable certainty be identified as antiquarian pieces. These were acquired through archaeological digs etc., i.e. having a historic, not contemporary, provenance. Of course, all the 192 remaining crania cannot by default be assumed to have been contemporary. The Scandinavian and European crania are clearly overrepresented as antiquities, which is consistent with Anders Retzius' work as a craniologist at the outset, treating it largely as an auxiliary science to antiquarian/archaeological concerns about the history and origin of the nations and races of Europe. Non-European crania in the

collection much less frequently had any particular antiquity indicated, and then only in such parts of the world where ancient advanced civilizations had flourished, with Ancient Egypt and the Andean civilisations very much in evidence.

In the first, large double case dedicated to the “Brachycephalic nations” only 12% of the crania were clearly labelled as ancient or historic (13 out of 111). Part of the problem here is that we simply lack sufficient information about for instance the circumstances of the eighteen Sami crania in the collection. For all intents and purposes they were thus treated as if stemming from an undiversified ethnographic continuum of a history-less “Lapland”, while the actual crania might well have stemmed from several centuries. Similar problems of ahistoricity, or unrecognised historicity, would seem to accrue to the other material of non-European origin.

The second case, dealing with Scandinavia and Europe, can be said to be overabundant in historicity, with no less than 73% (47 out of 64) of the crania identified as in some sense antique or historical. While still remaining in the Old World, but gradually moving away from western Europe, in the third case 42% of the crania can reasonably be identified as historic (30 out of 72). The New World was represented in cases four and five, not divided by a north-south but rather an east-west split. The more westerly case four showed only 14% antiques (4 out of 28), while the more easterly case five, due to the presence of pre-Columbian civilizations, as many as 55% (15 out of 27).

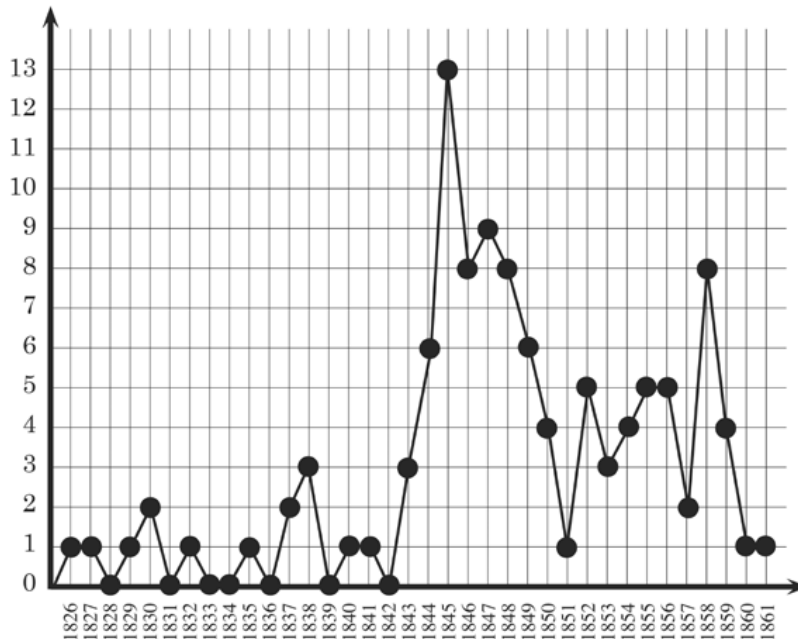
The origin of the contents of the collection

The collection was far from homogenous. It bears the traces of the history of its aggregation, most clearly discernable in the range of languages used and its variable nomenclature. This is in turn an indication of the sheer diversity of classificatory schemes adopted by different anatomists with an interest in some form of “craniography” or “cranioscopy” (describing and viewing), further augmented by the presence of casts with a clear origin in phrenology, a science Anders Retzius eventually went on record to denounce, while the collection’s arrangement does show them shorn of any direct link with phrenology itself.

The distribution of languages used in labelling is a case in point, with an extensive use of Swedish and Latin, and a not insignificant mix of the two in the same recorded inscription. Minor use was made of in particular English and French, while only a single use of German can be noted. From what can be deduced about provenance, the collection was created at a time when Latinate natural history was still very much in evidence, with heavy use of it by the Swedes and other Scandinavians, as well as the German scholars involved, while a smaller number of specimens testifying to access to the British and French colonial empires, with a sideline of

Figure IV.

Year of acquisition of crania and casts for the KI collection, 1826-61.

French as the language of the international diplomatic corps. The overall distribution breaks down as 44% in Swedish (133 of 302), 39% in Latin (119 of 302), 6% in Swedish and Latin (18 of 302), 2,6% French (8 of 302), with 1,3% a mix of Swedish and French (4 of 302), 6,2% in English (19 of 302), and a single example in German.

Since 110 of the crania in the collection were provided with the year of their acquisition, some reasonable estimates can be provided regarding variations in Anders Retzius' activity of collecting over time, as well as certain insights into variations in focus, interest and opportunities for doing so, as presented in Figure 4 below.

What seems to be indicated is that the traffic of crania entering the collection was modest prior to Retzius' adoption of his new field of inquiry in the early 1840's. It then quickly took off, quickly building to a peak in 1845 before tapering off until the first years of the 1850's, as Anders Retzius capitalised on the success of his first paper *Om formen af Nordboernes cranier* (Stockholm, 1843; On the skull-shape of the Scandinavians), to extend his network, and broaden and diversify his collection to eventually cover most of the world and its populations. From the early 1850's the rate of acquisition seems to have stabilised at a constantly higher level than the one prior to the 1840's.

Only fourteen dated crania entered the collection between 1826 and 1842. No less than 96 were acquired from 1842 to 1861, that is to say the activity in Retzius' network continued to yield fruit for the collection even after Retzius' own demise in 1860, to be recorded by his son in 1862. (The last cranium recorded in the manuscript was the skull of a Native American

from Vancouver Island on the north-west coast of North America, donated by a so far not yet identified Swede by the name of Axel Cronhjelm.)

Given that Retzius' publishing activity in his new field of specialisation did not occur until the 1840's, it is nevertheless telling that his collecting of human crania, from all over the world, clearly predated it, indicating a much more long-standing interest. The first dated crania entered the Museum of Anatomy at the Karolinska already in 1826. It bore a somewhat "macaronic" inscription in mixed Swedish, French and even a bit of anatomical Latin: "Aymara / Amer[icanus]. Peruv[ianus]. dolichoc[ephalicus]" followed by: "fr[ån]. trakten / af Titicacasjön / Gen[om]. cons[ul]. Chasimette / en forêts / 1826" (i.e. "from the region of Lake Titicaca, through Consul Chasimette, in the forests, 1826"). Other early acquisitions included a cranium from eastern Greenland entered in 1829, and an African cranium from the Leyden anatomist and collector van der Hoeven, inscribed: "Kaffrorum princeps / vir bello" ("Kaffer" prince, warrior).

Anders Retzius must clearly have had access to far more than a mere fourteen crania, when he began his studies of them around 1840. The low figure is thus unlikely to be entirely representative. There is however one aspect of the dated early crania that bear further mentioning; no less than half the dated early crania, seven out of the fourteen, were Sami. As has already been indicated by the arrangement of the collection, putting the "Laplanders" at the very top and entry point to the collection, and the known fact that the Sami were cast as the "significant other" of a Scandinavian pre-history as outlined by Retzius and many of his contemporaries, clearly his interest in the Sami, and the collection of their skulls, was established many years before he decided to publish on the matter.

The craniological network of Anders Retzius

A certain amount of biographical detective work was necessary to augment the barebones information provided by the manuscript, frequently merely a name. Still, it is with reasonable certainty that ninety-four named individuals who provided Retzius with specimens for his collection can be identified. It also allows certain insights into the composition of the rather heterogeneous group, which as far as can be told was connected only through Anders Retzius himself.

A simple tally of the distribution of professional titles indicates that as much as forty-nine individuals (52%), were medical professionals, thirty four (36%) held the MD title. Another twenty three (24%) held professorships of one kind or another, not all of them medical as the list also included natural historians and zoologists. Among the others were found one engineer, three noblemen unidentified beyond their social status, four diplomats, and one painter. The overwhelming impression, however, is of a specialist interest among anatomically trained medical professionals.

As mentioned a likely inspiration for any attempt at publishing the Retzius' craniological collection was its Philadelphia counterpart assembled and published by Samuel Morton. With access to Morton's information some preliminary, but still telling, comparisons can be made.

The Morton collection as catalogued in 1849 held some 800 human crania, provided by one hundred and thirty-nine donors. Compared to the Retzius collection at the KI the dominance of the medical profession was even slightly more pronounced. As Morton was fastidious in providing professional titles, no less than seventy-nine named medical doctors, US army and navy surgeons included, made up the lion's share of his network, almost 60%. Otherwise the pattern was the same as for the Stockholm collection—a smattering of engineers, merchants, army and navy personnel, as well as members of the diplomatic corps.

The most striking difference between the networks of Retzius and Morton would however seem to have been the relative dearth of academic faculty as part of the American's network—no more than five individuals, also including one “medical chief of staff”, or 3,6% of the total, compared to Retzius' 24%.

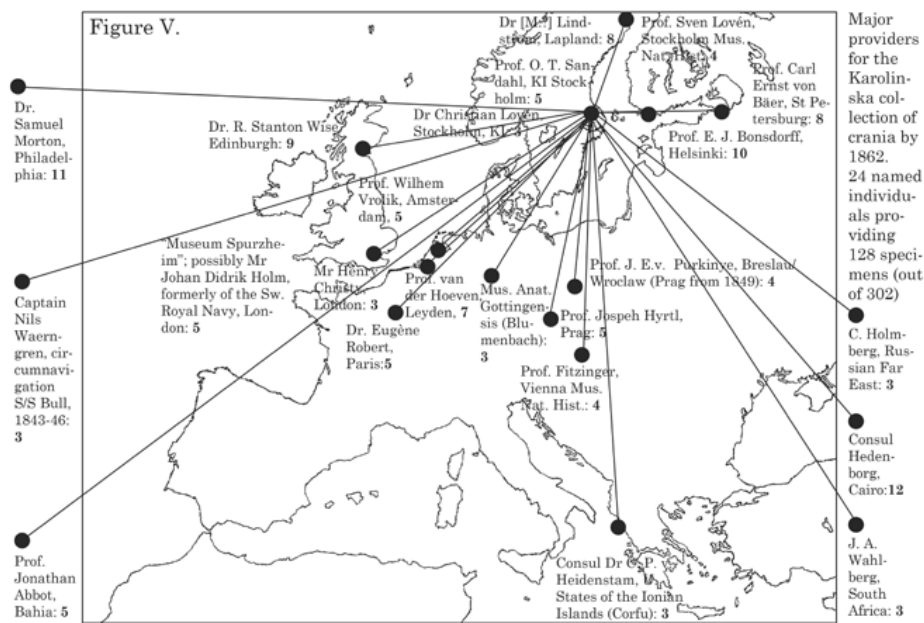
As a tentative conclusion, Samuel Morton seems to have relied heavily on access to colleagues in the medical profession in the U.S. By comparison Anders Retzius in Stockholm to a much higher degree seems to have been able to mobilise the medical academic elite of the European universities and medical schools. What seems safe to conclude, however, is that as a collective endeavour, the study of human crania for purposes of classification, and possibly a “natural history of man” in terms of “race” or “variety”, was very much a concern for the anatomically trained medical profession.

Finally, before briefly turning to the matter of who these providers of crania were, a comparison of the lists of the over two hundred names of Morton's and Retzius' respective networks seems to indicate no overlap whatsoever. As will be seen, Retzius and Morton had tangible presence in each other's collections, but maintained otherwise separate networks.

Procurers and providers of crania

It is possible to make a “top list” of individuals providing crania for both Anders Retzius and Samuel Morton, and they both feature on each other's. (See Figure 5 for the Karolinska Collection.) Twenty-four named individuals, or in some cases institutions, provided Anders Retzius with three or more crania, for a total of 128 out of the total 302 specimen, i.e. more than 42%.

The top spot went to the Swedish Consul to Egypt, Dr Johan Hedenborg, availing himself of relatively easy access to western-oriented Egypt under the rule of the Khedives, and the vast store of ancient Egyptian archaeological material. Second place, however, very tellingly went to

Samuel Morton, with eleven crania from North and South American native populations, in particular ancient Peruvian mummies, Peru in that regard showing a set of circumstances similar to Egypt.

The top list not surprisingly shows a considerable presence of elite academic anatomists, individuals with access to museum collections, anatomy rooms etc., or museums as institutional actors in their own right. The anatomy professors included Retzius' friend Julius Bonsdorff in Helsinki. Bonsdorff through Retzius was indirectly in contact with Morton, for whom Bonsdorff's position in the Finnish Archduchy under its Russian emperor provided access to the vast Russian empire. Others included the English born Jonathan Abboth, professor of anatomy at the local medical school in the Brazilian province of Bahia, the Edinburg anatomist Dr Stanton Wise, the already mentioned Dutchman van der Hoeven, the Prague anatomist Joseph Hyrtl and the Breslau colleague Johann Evangelista Purkinje, both of whom were also particular personal friends of Retzius. Retzius' main source of French material, quite varied in character, was however no anatomist or even medical doctor, but a Paris geologist, Dr Eugène Robert. The museums included the pioneering Göttingen collection originally created by Johann Friedrich Blumenbach, though it provided only casts, and there seems to have been little or no contact with Blumenbach's successor Rudolph Wagner. Anders Retzius on the other hand had a lengthy relationship with the embryologist Karl Ernst von Baër at St Petersburg Academy of Science, and a considerable exchange of casts took place. Finally obscurity still clouds the exact provenance of the specimens, all casts, from the collection referred to simply as "Museum Spurzheim". It would seem that Dr Spurzheim, the great champion and

populariser of phrenology, particularly in the English-speaking world, may have left his collection, at least in part, to his good friend the former captain of the Swedish royal navy turned London businessman, Johan Didrik Holm. It has been included on the map in Figure 5, but remains a very tentative, if suggestive, possibility. The Swedish angle here would be interesting to further investigate.

Finally the circumstances of crania coming into the Stockholm collection raises the question of what went out of it, both human crania per se and casts? Clearly Retzius was engaged in exchanges requiring reciprocity. Investigating that would however require access to information about these other collections in communication with the Stockholm node controlled by Retzius. Again the Morton collection can provide a point of reference and comparison.

If Morton was the second largest individual source of crania for Retzius, he was only slightly less crucial to Morton. The tally of the 1849 catalogue put Retzius in sixth place, with a contribution of in total seventeen skulls and casts. While dwarfed by Morton's main suppliers of ancient Peruvian crania, William A. Foster, of Lima, Peru—142 crania—and Morton's friend the US consul to Egypt, provider of ancient Egyptian skulls, George R. Gliddon with 136, Retzius might however have been less of a one-trick pony. He had access to not just his own Scandinavian material, but also the collections of the academic anatomical elite of Europe, and through friends Bonsdorff in Helsinki and von Baer in St Petersburg even to the vast Russian empire.

Morton's death in no way spelt the end of Retzius' association with his collection. In 1857 Meigs published an updated catalogue in which Anders Retzius' contribution had increased to no less than 28 skulls and 10 casts (*Catalogue of Human Crania in the Collection of the Academy of Natural Sciences of Philadelphia*, J. B. Lippincott & Co, 1857). More than that, and possibly an indication of Retzius' status as an authority, Meigs even chose to open with following: "I. Caucasian Group/I. Scandinavian Race/1. 1260. Cast of a Norwegian skull", provenance Anders Retzius of Stockholm. It was however a nomenclature that differed from the one on display in Stockholm at the time, in particular the choice of Blumenbach's "Caucasian" as an overarching category. Or in other words, as the skulls were made to travel they were put to different and heterogenous uses by different scholars.

Notes

1. J. Aitken Meigs, *Hints to craniographers* (Philadelphia, 1858), 5.
2. Ibid.
3. Karolinska Institutet, Lärarkollegiets

protokoll, Riksarkivet Stockholm: Meeting protocols, 22 December 1860, §7; 26 September 1867, §6.

Samarbete på vinst och förlust

Trender inom idéhistorisk forskning¹

Thomas Kaiserfeld

Obamas undran

När den amerikanske presidenten Obama hösten 2013 mellanlandade i Sverige gjorde han ett besök på KTH för att informera sig om den senaste miljötekniken. Han ville exempelvis veta hur man kunde underlätta för elbilen att komma till bredare användning. Men KTH:s rektors med rätta stolta förevisning av den senaste elbilstekniken gav inget svar på Obamas undran. På KTH kan man nämligen inte besvara frågan om den dåliga spridningen av miljöteknik av det enkla skälet att den inte är teknisk till sin natur.

För att få svar på Obamas fråga måste man ta sig en kilometer längre norrut, till Stockholms universitet där samhällsvetare och humanister vet allt om teknikens symboliska betydelse samt vikten av ekonomiska incitament och institutioner som stöder viss teknik och förhindrar annan. Teknik för att kunna konstruera och massproducera elbilar finns väl utvecklade efter decennier av forskningsinsatser, något som inte minst bevisas av dess popularitet på så nära håll som i Norge. Det som dock saknas i både Sverige och USA är kunskap om hur man på bästa sätt skapar förutsättningar för en bredare användning av elbilar med de resmönster och transportbehov som finns här. Den frågan är inte teknisk utan samhällsvetenskaplig och humanistisk.

På samma sätt är det på område efter område. Samtliga våra samhällsutmaningar, från klimatförändringar till kärnavfallens hantering, från malaria till vattenbrist, kan hanteras med befintlig teknik och medicin. Det som saknas är samhällsvetenskaplig och humanistisk kunskap om vilka institutionella och ideologiska förhållanden som krävs för att redan existerande lösningar ska kunna utnyttjas bättre. Därför är det idag av allra yttersta vikt med större satsningar på samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning, varav en viss del i så fall också kunde riktas mot särskilda problemområden. Det fick Obama aldrig veta under sin mellanlandning i Sverige.

Lägesbeskrivning för idé- och lärdomshistorisk forskning

I Sverige bedrivs forskning i idé- och lärdomshistoria (som här används synonymt med idéhistoria) i relativt väl organisatoriskt avgränsade forskar- och lärargrupper vid samtliga äldre universitet samt vid Södertörns

högskola, KTH och Karolinska institutet. Till detta kommer att idéhistorisk forskning också utövas vid nyare universitet och högskolor, men då ofta inom olika typer av mer utpräglat tvärvetenskapliga konstellationer. Endast vid Uppsala universitet finns fortfarande en institution för idé- och lärdomshistoria.

Forskningsvillkoren vid de olika grupperna skiftar på en mängd sätt. På grund av olika redovisningsformer vid universiteten är det svårt att med större noggrannhet avgöra volymen på den idéhistoriska forskningen i Sverige, men mer eller mindre kvalificerade gissningar pekar mot ungefär 50 miljoner kronor per år (inklusive indirekta kostnader exklusive forskarutbildning) varav ungefär hälften allokeras genom universitetens forskningsanslag (fakultetsmedel) och hälften som extern finansiering. När det gäller forskarutbildning deltar mellan fem och tio aktiva doktorander i var och en av de sju olika forskarutbildningarna (som här även inkluderar forskarutbildningsämnet historiska studier av teknik, vetenskap och miljö vid KTH).

När det gäller yttre betingelser kan konstateras att ämnet under de senaste fem till tio åren genomgått något av en generationsväxling i och med att ett flertal av innehavarna av de ursprungligen inrättade professurerna vid olika lärosäten har avgått med pension. Generellt kan också hävdas att forskningen i stort följer vissa utvecklingstendenser som gäller för humaniora i allmänhet. Således publicerar idéhistoriker idag i internationella sakkunniggranskade tidskrifter i högre utsträckning än för bara några år sedan. Även monografier ges oftare ut på internationella förlag med sakkunniggranskning.

Samtidigt finns en uppfattning bland många idéhistoriker att en ökad internationell publicering inte får innebära att det görs avkall på en idéhistorisk bildningstradition att presentera idéhistorisk forskning också för en svensk publik på svenska, en verksamhet som idéhistoriker, med många publikationer på kommersiella förlag med god lagerhållning och marknadsföring, länge framgångsrikt bedrivit. Idéhistoriker är till den helt övervägande delen eniga om att det inte handlar om antingen eller, utan både och. I det avseendet innebär Vetenskapsrådets beslut att inte ge Lärdomshistoriska samfundets årsbok *Lychnos* tryckbidrag för 2014 ett avbräck som förhoppningsvis bara är tillfälligt. Även om svenska idéhistoriker idag publicerar sig internationellt är *Lychnos* fortfarande en viktig sammanhållande infrastruktur för de nationella forskningsnätverken.

Ett annat förhållande som för närvarande präglar diskussionerna om idéhistoria tillsammans med humaniora och samhällsvetenskaper mer allmänt är det ökande intresset för så kallade integrativ humaniora, alltså tendenserna att bredda och integrera olika forskningsområden och discipliner för att kunna anta dagens samhällsutmaningar liksom att peka på olika positiva utvecklingsmöjligheter. Det är ingen tillfällighet att flera idéhistoriker är engagerade i dessa diskussioner liksom diskussionerna om

universitetens roll historiskt och idag.² Båda problemområdena är centrala för svensk idéhistorisk forskning.

Idéhistoria handlar om att studera idéer i relevanta historiska sammanhang. Dagens forskning präglas ofta av samarbeten med närliggande ämnen och så kallade postdisciplinära fält som kulturhistoria och mediehistoria, grön humaniora, digital humaniora, medicinsk humaniora, vetenskaps- och teknikstudier, utbildningsvetenskap samt genusforskning. Forskningen är bland annat inriktad mot vetenskapshistoria, teknikhistoria, medicinhistoria och miljöhistoria. Parallellt utvecklas och förnyas andra traditionella idéhistoriska inriktningar som filosofihistoria, politisk idéhistoria och historiografi. Problemområden inkluderar humanioras roller och praktiker liksom humanismens och posthumanismens villkor och sammanhang, inte minst med utgångspunkt i modernitetens växlingar. Andra intresseområden gäller kritisk analys, kognitiv historia, postkolonialism, human/animal studies, sinnenas idéhistoria och modehistoria. Ett centralt idéhistoriskt forskningstema är undersökningar av kunskapens historiska villkor och dynamik, något som skulle kunna kallas kunskaps-historia i bred bemärkelse och som måste anses som centralt i ett samhälle där aktörer och sagespersoner ofta och gärna stoltserar med prefixet kunskap.

Metodologiskt är texttolkning liksom begreppshistoriska ansatser viktiga. Under senare decennier har det också funnits ett stort intresse för olika typer av källor som, förutom stilla och rörliga bilder, även inkluderar miljö- och platsstudier. Ett allt större fokus på sentida och samtida idéhistoria ligger också till grund för ett större utnyttjande av muntliga källor och mediala lämningar som radioreportage eller TV-teater. Trots detta går det inte att förneka att skriftliga källor, både tryckta och otryckta, fortfarande utgör huvuddelen av det material som idéhistoriker använder i sin forskningsverksamhet. Men även här förekommer breddningar och källor kan numera också inbegripa skriftliga tonspråk m.m.

Kronologiskt spänner idéhistoriska undersökningar framför allt över perioden från 1600-talet och framåt, med tyngdpunkt i det senaste seklet. Till detta kommer viktiga projekt som fokuserar på medeltid och renässans. Tydligt är ändå att idéhistorisk forskning tenderar att handla om mer närliggande tidsperioder. Det kan finnas flera skäl till detta, exempelvis krav på kunskaper i latin och grekiska för att kunna umgås med äldre tidsperioder, språk som inte längre ingår i en humanists kunskapsbas på ett lika självklart sätt som för bara några decennier sedan.

Trender och tendenser

Idé- och lärdomshistoria är ett ämne som söker sina rötter i olika humanistiska forskningsinriktningar och vars direkta institutionalisering i Sverige under 1930-talet bör förstås utifrån sin tids ideologiska sammanhang.

Sedan den första professuren inrättades vid Uppsala universitet har forskning och undervisning i etablerats vid de flesta av landets universitet och även på en del högskolor. Samtidigt har debatter förts om ämnets innehåll och syfte. Kortfattat kan de sammanfattas med att det till en början handlade om vilka som var bäst skickade att bedriva idéhistoria, idéhistoriker eller fackspecialister som naturvetare, filosofer och medicinare med intresse för sin specialitets historia. Resultatet av den här debatten om idéhistoriens *forskningssubjekt* blev ett otvetydigt erkännande av idé- och lärdomshistorikers förmåga att visa på idésammanhang som fackspecialister sällan har möjligheter att omfamna.

En annan debatt handlade om ämnets innehåll. En sida hävdade lärda kulturers och sammanhangs företräde medan andra arbetade med att bredda de idéhistoriska studieobjekten till idéer av mer vardagligt slag med kopplingar till mentalitetshistoria. Folkets idéhistoria var ett begrepp som lanserades i det här sammanhanget. Debatten kan denna gång sägas ha handlat om idéhistoriens *forskningsobjekt* och fick som entydigt resultat att ämnet breddades för att omfatta idéer oberoende av socialt eller kulturellt sammanhang. Ingen idékultur, hur lärd eller bildningsbetydande den än hade varit, ses längre som a priori mer värd att studera än någon annan. Faktiskt har just det nära och intima idéutbytet mellan vitt skilda sammanhang blivit ett viktigt tema inom idéhistorisk forskning.³

Den idag mest diskuterade frågan gäller ämnets syfte, men det är en diskussion som till skillnad från de två som sammanfattats ovan inte begränsas till det idéhistoriska fältet utan gäller humanioras och de humanistiska studiernas syfte generellt. Närvaron av idéhistoriker i denna debatt är dock påtaglig och har utvecklats ur ämnets traditionella intresse för bland annat universitetskulturer och forskningsideologiska studier. Det är också otvetydigt så att idéhistoriker själva länge sökt samarbete med andra discipliner och insett vikten av att etablera nära och ömsesidiga kontakter med representanter för olika fakulteter. Idéhistoriker inriktade mot exempelvis medicinhistoria arbetar ofta nära medicinska fakulteter eller finns anställda vid Karolinska institutet. Teknikhistoriskt intresserade idéhistoriker har sedan långt tillbaka funnits anställda vid tekniska högskolor där man på vissa håll framgångsrikt byggt upp forsknings- och utbildningsverksamhet och till och med utformat framgångsrika program för en bredare ingenjörsutbildning (men de blir inte inbjudna till prominenta besök som Obamas). På samma sätt har filosofihistoriker arbetat med filosofer och idéhistoriker tagit aktiv del i att bygga upp olika professionella utbildningar, bland annat inom media. Det flödar med andra ord över av exempel på hur idéhistoriker aktivt och framgångsrikt samarbetat över fakultetsgränserna till fördel både för det egna ämnet och för andra.

Flera skäl går att ange som förklaring till detta drag hos idéhistoriker. För det första handlar det förstås om att samarbeta med sakkunskap för att säkerställa förståelsen för olika historiska idéer oavsett om de är natur-

vetenskapliga eller religiösa, filosofiska eller politiska. För det andra handlar det om att olika professionella grupper och sakkunniga ofta är intresserade av den egna historien och därför gärna interagerar med en kunnig idéhistoriker som kan ge nya perspektiv på den egna självförståelsen. För det tredje finns nog också en existentiell sida av saken. Det handlar i så fall om Lindroths bevingade ord att lärdomshistorien i någon mån handlar om den egna gåtan, att idéhistoriker också drivs av personliga, ofta svårfångade intressen utöver de rent historiska.⁴ Samtidigt är det viktigt att framhålla att det inte alltid har varit konfliktfria processer. Resultatet har blivit att idéhistoriker som kollektiv idag har sällsynt stora erfarenheter av det som allt oftare samlas under beteckningen integrativ humaniora. Dessa erfarenheter har på traditionellt idéhistoriskt manér avspeglats i ett antal debattböcker och debattartiklar med spridning också utanför universiteten.

Debatten om syftet med humanistisk forskning och den omedelbara följdfrågan om hur humanistisk forskning i framtiden bör organiseras och bedrivs känns alltså synnerligen angelägna inom det idéhistoriska fältet. För att förenkla kan en framträdande ståndpunkt sägas poängtera humanioras syfte att analysera och problematisera komplexa förhållanden där värdet ligger i ett ifrågasättande av invanda föreställningar och ideologiska utgångspunkter. Idéhistoriska perspektiv är ofta kritiska i den meningen att påståenden skärskådas, inte bara utifrån källkritiska hänsyn utan också utifrån ideologiska och begreppsmässiga perspektiv. Det innebär att idéhistorisk forskning ofta resulterar i att invanda föreställningar och hävdvunna uppfattningar ifrågasätts. Det kan handla om att erkända kategoriseringar problematiseras eller att till synes väsensskilda tanketraditioner kan relateras till varandra inom exempelvis naturvetenskap och konst eller medicin och religion.

Att den här typen av studier har stor relevans inom en rad aktuella samhällsutmaningar går knappast att ifrågasätta. En slutsats av de senare årens diskussioner om forskningens syfte är att problematisering och relevans inte är motstående eller ömsesidigt uteslutande ansatser. Snarare handlar det om att de är varandras förutsättningar och att idéhistoriska perspektiv i olika samarbeten borgar för att sådana dubbla perspektiv upprätthålls och fördjupas snarare än att de trivialiseras. Fortsatta och intensifierade samarbeten över fakultetsgränser och med professionella forskningsinstitutioner som tekniska högskolor och medicinska universitet är en viktig idéhistorisk utvecklingslinje.

Styrkor och svagheter

Dagens idé- och lärdomshistoriska forskning har flera styrkor. En utgår från empiriska bredden liksom bredden i källanvändning och perspektiv. Delvis har det nog varit möjligt genom obundenhet vid någon viss empiri

eller verksamhetsinriktning i ämnesbeteckningen som exempelvis konstvetenskap eller litteraturvetenskap. Inte heller har ämnet riskerat att fastna i vissa stereotypa innehåll fastställda av läroplaner på skolor och gymnasier (kanske trots allt en liten fördel av att ämnet aldrig blev något skolämne oaktat alla försök och debattargument). Under rådande omständigheter har idéhistoriens bredd resulterat i en viktig ämnesmässig styrka.

En annan fördel är den långa erfarenheten av forskningssamarbeten med andra discipliner och ämnesområden över fakultetsgränser. Här finns en medvetenhet om att dagens betoning av forskningens nytta inte uteslutande beror på nya styrningsformer vid universiteten, utan att det snarare är ett ideal som följt kunskapsbildningen sedan tidigmodern tid om inte förr. Tonvikten på nytta inom forskning och andra kunskapsbildningsprocesser har varit mer eller mindre konstanta under mycket lång tid. Retoriska och ideologiska förändringar har mer bottnat i frågor om vad som bör betraktas som nyttigt än om det är ett rimligt generellt syfte för forskningsverksamhet överhuvudtaget.

Pudelns kärna ligger alltså i vad som ska räknas som nytta. Här kan det konstateras att dagens starka koppling mellan nytta, innovation och ekonomisk avkastning, där alternativet möjligen inskränks till hälsa och hållbarhet (även om också dessa allt som oftast kläs i termer av nationell ekonomisk tillväxt) är ett alltför snävt nyttobegrepp för att tillfredsställa idéhistoriker. Om oviljan att så starkt begränsa nyttotanken bör ses som en styrka eller en svaghet när ett forskningsämne beskrivs och värderas ska jag låta vara osagt. Klart är ändå att idéhistorisk nytta sträcker sig långt utöver den pekuniära för att också inbegripa insikter om exempelvis egna kulturmönster och traditioner samt hur de hänger samman med andra människors erfarenheter.

En svaghet, förmodligen delvis en följd av dagens snäva nyttobegrepp och en relativt hög externfinansieringsgrad, är att dagens idéhistoriska forskning har starka tendenser att handla mer om modern historia och till och med samtidshistoria på bekostnad av mer differentierade kronologiska ansatser. Möjligheterna att undersöka idésammanhang före barocken och tidigmodern tid – exempelvis under medeltid och renässans – verkar dessutom bli allt mer inskränkta. Medeltidshistoria kan vara nog så relevant för vår tid som det kalla krigets idéhistoria. RJ:s stora utlysning 2012 var visserligen en synnerligen välkommen satsning på äldrehistorisk forskning, men ändå kanske bara en tillfällig balansering av den kronologiska inriktningen mot senare seklers historia.

Trenderna inom idéhistoria pekar mot en fortsättning av det framgångsrika samarbetet med andra discipliner och forskningsområden, inte minst för att skapa forskningsmöjligheter inom ramen för olika större program-satsningar initierade av utlysningar i syfte att lösa konkreta utmaningar, något som alltså även måste involvera historiska perspektiv. Andra sam-

arbeten kan syfta till att inrätta lärartjänster med forskning på olika professionella och andra mer praktiskt inriktade utbildningsprogram. Men i denna trend finns också en centrifugalkraft som innebär att idéhistoriker riskerar att spridas ut på flera olika grupper som var och en saknar en kritisk massa för ett mer intensivt och kontinuerligt utbyte idéhistoriker emellan.

Denna tendens till samarbete över fakultetsgränser är något som allt mer kommit att bidra till en förändrad ämnesidentitet. Genom att framgångsrikt skapa samarbeten över disciplin och fakultetsgränser och på så sätt i mångt och mycket bejaka de senaste decenniernas forskningspolitiska målsättningar riskerar svenska idéhistoriker nämligen att samtidigt försvaga sin disciplinära identitet. Huruvida detta är ett problem eller inte kan diskuteras. Faktum är i alla fall att en ovetenskaplig rundfrågning visar att flera av dagens etablerade forskare inom ämnet (som alltså tillhör den nya generationen) inte i första hand betraktar sig som idéhistoriker eller idé- och lärdomshistoriker, utan istället har andra historiska inriktningar som primära professionella identifieringsobjekt: miljöhistoriker, vetenskapshistoriker, genushistoriker, kunskapshistoriker, kulturhistoriker o.s.v. Samtidigt är det inte ovanligt att disputerade forskare från andra ämnesområden med svagare infrastruktur kallar sig idéhistoriker. Det gäller inte minst historiker som i allt högre grad kommit att ägna sig åt vad som traditionellt har varit idéhistoriska specialiteter, exempelvis medicinhistoria.

Symptomatiskt är också att det saknas en internationell sammanslutning som samlar alla svenska idéhistoriker på ett naturligt sätt. Istället beror de internationella sammanhangen och publikationskanalerna på den individuella idéhistorikerns specialisering. Men årsboken *Lychnos* utgör en viktig forskningsinfrastruktur som motverkar denna tendens liksom den regelbundet arrangerade konferensen "Idéhistoria på gång" vid Umeå universitet. Här är alltså ett gott exempel på en betydelsefull nationell konferens, något att hålla i minnet i dessa tider av starka internationaliseringstendenser. Ytterligare sätt att motverka centrifugalkrafterna inom ämnet vore bättre möjligheter att återskapa institutionellt och organisatoriskt starkare idéhistoriska forskargrupper vid universiteten.

Slutsatser

I dagens forsknings- och universitetspolitiska klimat har idé- och lärdoms-historia en situation som liknar den för många andra humanistiska ämnen. Det handlar om att söka samarbeten för att upprätthålla eller öka möjligheterna till fortsatt forskning. I det arbetet tycks idé- och lärdoms-historiker mer framgångsrika än de flesta. En annan viktig styrka är nog också idéhistorikers forskningskvalitet i termer av empirisk noggrannhet och teoretisk skärpa, liksom deras påfallande ofta innovativa bidrag till

förståelsen av olika idémässiga och ideologiska förhållanden. Alla avhandlingar och andra forskningsinsatser i ämnet är kanske inte lika lysande. Men idéhistoriker har inte bara lyckats bibehålla kvalitetskraven trots regleringar om en tidsbegränsad forskarutbildning, utan avsevärt höjt dem. För de som fungerat som sakkunniga på lärar- och forskartjänster i idé- och lärdoms historia är det ingen tvekan om att konkurrensen höjts avsevärt under de senaste fem till tio åren. Samma sak gäller doktorand-tjänsterna.

Om det är att betrakta som ett problem att flera idéhistoriker har flera professionella identiteter, eller rent av inte alls ser sig själva som idéhistoriker, kan som sagt diskuteras. Många menar att ämnesbeteckningar spelar allt mindre roll och att det är den individuella kompetensen och samarbetsförmågan som är avgörande, inte den disciplinära bakgrunden. Andra hävdar att en framgångsrik forskarkarriär nästan alltid bygger på institutionella ramar som tillhandahåller traditionella forskningsproblem, forskningsmetoder och ett antal klassiska undersökningar att kritiskt förhålla sig till och förändra. Tillsammans bildar de en ämnesmässig kanon som visserligen inte nödvändigtvis behöver vara disciplinär, men som garanterar att vissa färdigheter, normer och kvalitetsideal samt kritiska förhållningssätt till dessa följer med ämnesbeteckningen.

Trots att idéhistoriker av olika anledningar mer än många andra vinnlägger sig om samarbete över ämnes- och fakultetsgränser finns också en relativt väl utvecklad infrastruktur för samverkan mellan svenska och till viss del nordiska idéhistoriker. Det handlar inte bara om gemensamma forskarutbildningskurser, forskningsprojekt och workshops liksom förstås *Lychnos*. Lika mycket gäller det att fortsätta upprätthålla kontakter mellan ämneskolleger genom seminarier och olika andra mer eller mindre formella sammanhang. Ett förslag om en nationell forskarskola i idéhistoria skulle kanske inte få något större stöd idag, i synnerhet som forskarskolan i historia vid Lunds universitet öppnats upp också för idéhistoriker. Men bredden inom dagens idéhistoria, och de starka centrifugalkrafter olika forskningsprogram och -centra skapar, innebär förmodligen att existerande infrastrukturer för idéhistorisk forskning behöver stärkas om ämnet på sikt ska kunna fortsätta bedrivas med samma kvalitet som idag.

Även de som inte i första hand har en professionell identitet som idéhistoriker måste nog erkänna att ämnets öppna hållning är en viktig utgångspunkt för dess attraktionskraft och idéhistorikers framgångar bygger på institutionella ramar som är viktiga att förmedla vidare till nya generationer humanister. Ja, kanske framför allt de med svagare idéhistorisk identitet bör överväga vad en idéhistorisk forskningstradition har inneburit för de egna möjligheterna att bedriva forskning och vilken betydelse det kan få för framtida forskare att många av oss hellre kallar oss annat än idéhistoriker i olika sammanhang. Visst kan samma öppna hållning skapas under nya och annorlunda ämnesbeteckningar. Men det finns

samtidigt ingen anledning att överge discipliner som är omvittnat framgångsrika. Och något som är värt att bevara och föra vidare till nya forskargenerationer tycks ämnet idéhistoria trots allt innehålla, det vittnar inte minst det stora antalet sökande till doktorandtjänster om. Min gissning är att attraktionen ligger i just den öppna hållningen till nya angreppssätt och perspektiv på vad idéhistoria kan och bör vara oavsett vilken specialinriktning det handlar om. Denna empiriska och teoretiska tolerans hoppas jag i framtiden ska vara ett av de kännetecken vi idéhistoriker framhåller när vi beskriver våra traditioner.

För att anknyta till inledningen är en framtidsvision att idéhistoriker och andra humanister och samhällsvetare i kraft av den dokumenterade samarbetsförmågan på ett mer självklart sätt aktivt deltar i uppbyggnaden av forskningsinfrastruktur för att möta olika samhällsutmaningar. Om insikten att utmaningarna i första hand är samhällsvetenskapliga och humanistiska bara sprids till beslutsfattare inom både politik och näringsliv är idéhistoriker inte bara självklara deltagare, utan också ledare av projekt med offentliga forskningsfinansiärer lika mycket som privata; nationella lika mycket som internationella. Hade det sett ut så redan nu hade president Obama fått sin undran besvarad under sin mellanlandning i Sverige hösten 2013.

Noter

1. Följande text är en bearbetning av ett underlag om idé- och lärdoms historia i Sverige som skrivits för Vetenskapsrådets ämnesråd för humaniora och samhällsvetenskap. Uppgiften har varit att ta upp ämnets svagheter, styrkor och utvecklingslinjer samt att beskriva varför forskning inom samhällsvetenskap och humaniora är viktigt liksom att ge rekommendationer inför nästa forskningsproposition. I arbetet med underlaget har jag fått uppgifter och kommentarer från flera personer som jag vill tacka för all hjälp: Henrik Björck, Gunnar Broberg, Lena Eskilsson, Torbjörn Gustafsson Chorell, Gustav Holmberg, Bosse Holmqvist, Lena Lennerhed, Elisabeth Mansén, Johan Kärnfelt, Cecilia Rosengren, Inga Sanner, Sven Widmalm och Nina Wormbs. Jag är ensam ansvarig för textens innehåll.

2. Anders Ekström & Sverker Sörlin: *Alltings mått. Humanistisk kunskap i framtidens samhälle* (Stockholm, 2012); Jesper

Eckhardt Larsen & Martin Wiklund (red.): *Humaniora i kunskapssambället. En nordisk debattbok* (Århus, 2012); Tomas Forser & Thomas Karlsruhn (red.): *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter* (Göteborg, 2013); Helge Jordheim & Tore Rem (red.): *Hva skal vi med humaniora? Rapport om de humanistiske fagenes situasjon i Norge* (Oslo, 2014); Peter Josephson, Thomas Karlsruhn & Johan Östling (red.): *The Humboldtian tradition. Origins and legacies* (Leiden, 2014).

3. Debattsyntesen bygger på texter i Nils Andersson & Henrik Björck (red.): *Vad är idéhistoria? Perspektiv på ämnets identitet under sextio år* (Stockholm, 1994); Nils Andersson & Henrik Björck (red.): *Idéhistoria i tiden. Perspektiv på ämnets identitet under sjuttiofem år* (Stockholm, 2008).

4. Sten Lindroth: ”Om lärdoms historia”, i *Fru Lusta och fru Dygd*, först publicerad 1957 (Stockholm, 1963), 173–182.

In memoriam: Bo Sundin

Ronny Ambjörnsson

Idéhistoria har funnits i Umeå sedan 1969, då en professur i idé- och lärdomshistoria inrättades vid Umeå universitet. Innehavaren av den första professuren var Gunnar Eriksson som tidigare varit verksam vid Uppsala universitet. Själv kom jag till idéhistoriska institutionen 1970 där jag sedan kvarstod till 2001, först som forskarassistent och docent och från 1981 som professor efter Gunnar Eriksson. Ungefär samtidigt, 1972, knöts Bo Sundin till institutionen. På ett tidigt stadium kom Bosse, som han helst ville kallas, att ingå i den lilla institutionens personalstyrka. Tillsammans med Roger Qvarsell, som ungefär samtidigt knöts till institutionen, gjorde Bosse en storartad insats både pedagogiskt och administrativt. Han kände ett helt naturligt ansvar för institutionen och dess personal och månade rättvist om alla. Han var alltid en stimulerande person att diskutera med på fikaraster och postseminarier – och för mig även på gemensamma fjällturer och vistelser i Bosses stuga i närheten av Hemavan.

Det var på många sätt en pionjärtid, idéhistoria var ett nytt ämne, Umeå ett nytt universitet, Norrlands första, och flertalet studenter var ganska främmande för den traditionella akademiska kulturen. I stället blev det vänsterrörelsen som kom att stå för kulturen. Så var det på de flesta institutionerna, men inte minst på idéhistoria som var känd för att vara öppen för nya tankar och där man kunde studera de politiska ideologierna. Många var de studenter som på B1-stadiet försökte sätta sig in i Lenins imperialismteorier och Rosa Luxemburgs kritik av den tyska socialdemokratin. Sundin var emellertid mer intresserad av den svenska åttiotalradikalismen och ägnade sin C1-uppsats åt Anton Nyström och positivismen. Hans intresseinriktning vette annars mot vetenskapshistoria, inte minst skärningspunkten mellan vetenskapshistoria och teknikhistoria. Han hade under gymnasieåren i Östersund varit en hängiven kortvågsentusiast och hade surfat mellan exotiska radiostationer i det som då kallades Tredje världen. Det fanns på institutionen ett stort engagemang för ”u-landsfrågor”, ett ämne som ofta upptog våra pratstunder.

Sundin fann tidigt ett för honom idealiskt forskningsämne, nämligen de intressen och ambitioner bland tekniker som ledde fram till bildandet av Ingenjörsvetenskapsakademien. Han kallade sin avhandling, som han disputerade på 1982, *Ingenjörsvetenskapens tidevarv*, ett uttryck som användes vid invigningen av Baltiska ingenjörskongressen i Malmö 1914. Det syftade, enligt öppningstalet av landshövding Robert de la Gardie, på de föregående decennierna av tekniska framsteg. Det är denna tid som

Sundin valde att belysa i sin avhandling som har underrubriken *Ingenjörsvetenskapsakademien, Pappersmassekontoret, Metallografiska institutet och den tekniska forskningen i början av 1900-talet*. Det är alltså inte i första hand forskningen i sig som studeras i avhandlingen utan dess organisering i speciella institutioner och sammanslutningar.

Sundin tar sin utgångspunkt i begreppet ingenjörsvetenskap. Teknik och vetenskap har ju under lång tid haft skilda kunskapstraditioner, men började närma sig varandra under senare hälften av 1800-talet. Den tekniska forskningen fick alltfler teoretiska element som inte enkelt lät sig integreras i den tekniska kunskapstraditionen. Fenomenet uppmärksammades av ett växande antal vetenskapshistoriker. Teknikhistoria har alltid, som Sundin uttrycker det, haft "en liten fristad" inom idé- och lärdoms-historien. Han hänvisar till forskning som bedrivits av Sten Lindroth och Gunnar Eriksson, den sistnämnde Sundins huvudhandledare. Utmärkan-de för deras forskning är att de ser tekniken som en del av den allmänna idéhistorien. Eriksson arbetade under professorsåren i Umeå med att be-skriva den kartläggning av Sveriges naturresurser som utfördes av svenska forskare under åren kring sekelskiftet 1900 – den bok han gav ut 1978 har titeln *Kartläggarna*. Men han skildrar också framväxten av forsknings-institutioner, liksom mer spontana nätverk mellan forskarna.

Sundins avhandling är också en form av kartläggning. Han vill ge en översikt över den tekniska utveckling som ledde fram till beslutet att in-rätta en särskild institution för teknisk forskning och vetenskap. Av bety-delse för Sundins resonemang är en uppsats av den amerikanske teknik-historikern Edwin T. Layton, "Mirror-image twins. The communities of science and technology in 19th century of America" (*Technology and Culture* 1971). Layton skiljer, som brukligt är, mellan två kunskapstradi-tioner, den tekniska och den vetenskapliga. Medan vetenskapsmannen söker kunskap om generella naturlagar och gärna vill reducera komplexa sammanhang till enkla, matematiska regler, undviker teknikern abstrak-tion och enkelhet till förmån för en mer komplex verklighet. Vetenskaps-mannen kan avgränsa sitt undersökningsobjekt, vilket inte lika lätt låter sig göras inom tekniken. Denna skillnad motsvarades länge av en social skillnad mellan praktikern och teoretikern, hantverkaren och vetenskaps-mannen.

En förutsättning för att kunna förena de två kunskapstraditionerna var, enligt Layton, att det uppstod en ny yrkeskår, den högskoleutbildade in-genjören som var både teoretiskt skolad och praktiskt verksam. Detta var ett perspektiv som gav mening åt Sundins frågeställningar. En organisa-torisk förening av teori och praktik framstod som önskvärd, särskilt om denna kunde ges en fast institutionell form. Ingenjörsvetenskapakademien fyllde dessa krav. Inom IVA fanns också, skriver Sundin, personer som kunde "förmedla information mellan teknik- och vetenskapssamhället".

Det är alltså ingen strikt organisationshistoria som Sundin skildrar i sin

avhandling, utan istället har han försökt spåra och ringa in de problem och strävanden som ledde fram till IVA och de nästan samtida Pappersmasskontoret och Metallurgiska institutet. Det är ett banbrytande arbete som Sundin åstadkommit med sin avhandling.

Man kan naturligtvis fråga sig om Ingenjörsvetenskapsakademien levde upp till de ursprungliga ambitionerna. Sundin menar att akademien otvivelaktigt höjde ingenjörsvetenskapens status, även om frågan inte helt kan besvaras utan mer grundläggande teknikhistorisk forskning. Vad beträffar det ekonomiska stöd som många hade förväntat sig av den nya akademien, visade det sig emellertid vara svårt att mobilisera några större summor. De forskningsanslag som delades ut var mycket blygsamma och forskarna var i realiteten hänvisade till industrin för att få medel. Men även där var man njugg. Skälet kan vara, menar Sundin, att man inom det privata näringslivet inte så gärna ville anförtro den för dem angelägna forskningen åt ett statligt verk.

På två områden hade IVA dock en överordnad ställning under mellankrigstiden, nämligen inom den energitekniska forskningen och den utredningsverksamhet som gällde denna. Det andra området var arbetsstudier och undersökningar inom den s.k. rationaliseringsrörelsen, dvs. scientific management. När det gäller pappersmasskontoret var man intresserad av att skapa ett forskningsinstitut och ett sådant kom också tidigt, 1918, till stånd med bidrag från industrin. I samband med en kris inom massa-industrin i början av tjugotalet avvecklades emellertid verksamheten, och denna får därför inte något stort utrymme i Sundins avhandling. Det verkar inte ha varit forskarna som satte sin prägel på verksamheten, snarare, skriver Sundin, en stämning av "business" över pappersmasskontoret. Även inom Metallografiska institutet, som grundades 1920, fanns det starka motsättningar mellan de som ville att institutet skulle ägna sig åt grundforskning, och de som ville se en tydligare anknytning till industrins behov.

IVA, Pappersmasskontoret och Metallografiska institutet tillkom alla vid slutet av första världskriget. Kriget hade pekat på de behov som fanns att samla de tekniska och vetenskapliga resurserna. Tyskland som länge hade uthärdat krigets påfrestningar utgjorde ett manande exempel. Men det fanns samtidigt inom industrin en misstro mot akademiska forskare och forskning. Den tillämpade forskning som bedrevs inom industrin utmärktes dessutom av en rad sekretessbestämmelser. Varje företag strävade efter kunskapsmonopol. Men forskning har ju inte bara en produktiv utan även en kommunikativ funktion. Vetenskap bygger på kunskapsförmedling och öppet meningsutbyte. Teknologins möjligheter till kommunikation var emellertid starkt eftersatta i början av 1900-talet, och det är i det sammanhanget som vi, menar Sundin, skall se de nya institutionerna. Särskilt IVA skapade efterhand förutsättningar för ett närmande mellan de vetenskapligt orienterade ingenjörerna och de mer praktiskt verksamma. Det fanns även, som Sundin kan visa, ett bestämt intresse för

teknisk forskning inom arbetarrörelsen. Han pekar särskilt på tre ledande socialdemokrater, F.V. Thorsson, Richard Sandler och Gustav Möller.

Ett viktigt område i IVA:s verksamhet var frågan om energiförsörjningen. Redan från början gjordes inom IVA undersökningar om möjligheten att framställa drivmedel ur trä. Sådan forskning bedrevs inte bara i Sverige utan i nästan alla moderna länder som saknade egna oljefyndigheter. I Tyskland, som kulturellt och vetenskapligt stod Sverige nära, hade forskare som Carl Bosch och Friedrich Bergius, utvecklat metoder för att under högt tryck och hög temperatur med hjälp av vätgas (tryckhydrering) framställa syntetisk bensin ur stenkol, en forskning för vilken de fick nobelpriset i kemi 1931. Det betonades att detta var första gången som kemipriset utdelades för ”teknisk forskning”. I *Lychnos* 2013 har Bosse Sundin författat en uppsats om de svenska ansträngningarna under 1920- och 30-talen att framställa syntetisk bensin. Uppsatsen blev den sista i Sundins vetenskapliga produktion, då han avled i december 2013. Uppsatsen markerar en kontinuitet i Sundins forskning. Avhandlingen kan i hög grad sägas handla om relationen teknik – vetenskap, som också är ämnet för hans sista arbete.

Bergius forskning var i första hand av teknisk natur. Han ville skapa ett inhemskt drivmedel, något som givetvis var viktigt med tanke på de tyska rustningsansträngningarna under trettioalet. Hans forskningsresultat var begärliga för den tyska industrin och hans metoder hade förvärvats av I.G. Farben, det ledande tyska kemiföretaget. Under Nürnbergsprocessen anklagades han för att ha samarbetat med nazisterna. Sundin åberopar emellertid en amerikansk vetenskapshistoriker, Thomas Hughes, som i en uppsats från 1969 mildrar anklagelserna. Denne framhåller att det i större tekniska system nästan alltid finns en inneboende tröghet som gör att verksamheten tenderar att sträckas ut, alldeles oberoende av avsikt. Och hydreringstekniken utnyttjades efter första världskriget i huvudsak för fredliga ändamål. Projektets storlek, det samlade tekniska kunnandet, de engagerade forskarna sökte spontant nya områden för sin verksamhet – ett påpekande som har mer generell vetenskapshistorisk räckvidd. Det fanns i många länder, inte minst i Sverige, ett stort intresse för den forskning som tyskarna inlett. Det satsades också en hel del på denna forskning. Man prövade olika metoder – Sundin talar om ”trial and error” – att lösa problemet med försörjningen av flytande bränsle. Men resurserna i Sverige var för knappa och ansträngningarna rann ut i sanden. De svenska försöken att tillämpa tryckhydrering blev inte mycket mer än en hypotes. Men en parentes som pekar framåt. Idag görs återigen försök, mer framgångsrika, att ersätta fossilt bränsle med en inhemsk framställning av drivmedel, metanol, ur svensk biomassa. Sundins uppsats ger ett viktigt vetenskapshistoriskt perspektiv åt denna verksamhet.

Teknikhistorien har varit den del av vetenskapshistorien som legat Sundins hjärta närmast. Den har gett honom möjlighet till utblickar mot

andra delar av idéhistorien, vilket har gjort hans teknikhistoriska resonemang ovanligt perspektivrika och stimulerande. Det teknikhistoriska översiktsverk som han, på grundval av en serie radioföreläsningar, gav ut 1991 har blivit något av en modern klassiker, som ständigt kommit ut i nya upplagor. Titeln, *Den kupade handen*, säger en hel del om Sundins tekniksyn och framställningssätt. Han ser i möjligheten och sättet att lagra ett avgörande steg i teknikhistorien: kupad hand – flätad korg – lerkruka. Han pekar på att förmågan att bära och transportera hänger samman med ett annat avgörande steg i människans utveckling: förmågan att gå på två ben så att armarna blir fria för annat. Även skriften och dess föregångare kan ses som en form av lagringsteknik vilken gör det möjligt att samla och spara information.

Jag menar förstås inte att dessa sammanhang är frukten av egen forskning, Sundin refererar hela tiden till andra forskare. Men det är sammanhangen som präglar framställningen, inte den eviga kavalkaden av uppfinningar som ofta präglar teknikhistoriska översiktsarbeten. För Sundin har traditionen en viktig roll för nyskapandet. Han skriver: ”Det är faktiskt traditonen – inte kreativiteten, det ständiga nytänkandet – som är grunden för vår mänskliga existens. Om vi inte i varje ögonblick kunde lita på den erfarenhet och vägledning en kunskapstradition ger, skulle samhället upphöra att existera. Förekomsten av en tradition är ju i själva verket också en förutsättning för nytänkande.” Självklart kan det tyckas, men det förtydjar att då och då påpekas.

Det är teknikens teoretiska implikationer som i första hand intresserar Sundin, något som kommer till uttryck i avhandlingen liksom i den tidigare nämnda Lycnos-uppsatsen. Inspirerad av teknikhistorikern Eugene Ferguson pekar Sundin också på en annan skillnad som sällan uppmärksammas. Vetenskapen har för det mesta traderats med hjälp av texter, för teknikern har bilder och modeller ofta haft en avgörande betydelse. Ferguson menar att teknikern har ett speciellt sätt att tänka som han kallar ”non-verbal thinking”. Det finns i tekniken förhållanden och egenskaper som inte går att uttrycka i text – handgrepp, synförmågor, bilder. I tekniska arbeten från renässansen och framåt har ritningar och avbildningar spelat en central roll. Sådana sammanhang har varit stimulerande att diskutera med Bosse under seminarier och pratstunder.

Vid början av 1980-talet var flera av institutionens forskare engagerade i ett projekt, Norrlands bildningshistoria, finansierat av HSFR (Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet). Ett av projektets mål var att studera bildningens roll i de folkrörelser som utvecklades i Sverige från mitten av 1800-talet. På Bosse Sundins lott låg att skildra bildningssträvandena i sin hemstad Östersund. Förutom ett kapitel i den stadshistorik som gavs ut på åttiotalet författade Sundin en liten uppsats, aldrig publicerad, som väckte stort intresse på institutionen. Det var en skildring av en godtemplare, Vilhelm Sköld, verksam vid sekelskiftet i Östersund. Det sak-

nades i stort sett skrivet källmaterial om honom. Men det fanns en boppteckning. På grundval av denna gjorde Sundin ett slags rekonstruktion av Skölds idévärld. Det visade sig att Sköld hörde till den vid sekelskiftet inte så ovanliga kategori av personer som försökte leva ett rationellt liv, grundat på vegetarism (han efterlämnade en tryckkokare för grönsaker), esperanto och nykterhet. Själva bristen på skrivet källmaterial fick Sundin att pröva ett nytt tillvägagångssätt, ett slags idéhistorisk arkeologi.

Intresset för mer ”folkliga” miljöer var ett fortsatt tema i Bosses verksamhet. Ett exempel är den antologi med texter av institutionens forskare som han gav ut 2008, *Mångsysslare och gränsöverskridare*. Här skriver Kristina Espmark om lek och vetenskap utifrån medeltidsföreningen Nordmark, en förening som tagit till sin uppgift att med inlevelse och fantasi leka sig in i medeltiden – föreningen kallar sig ’Sällskapet för kreativ anakronism’ och är en del av en internationell rörelse med samma namn. Espmark visar att leken inte utesluter seriösa studier av medeltida liv. Här skriver också Bosse Sundin om sin ungdoms kortvågsengagemang som ledde honom ut i världen (och in i kulturgeografin).

Sedan Sundin tillträdde professuren lade han ner ett stort och omvittnat stimulerande arbete på handledning och tog initiativ till nya projekt, ofta med en tvärvetenskaplig ambition. Ett sådant är ”Landskapet som arena”, finansierat av Riksbankens jubileumsfond, och med deltagare från KTH, miljöhistoria, museologi och idéhistoria. Projektet är mycket stort och Sundin hade närmast ansvaret för dess antikvariska del, ”Kulturvetenskapens landskap”. Projektet har arrangerat en rad gemensamma forskarkurser och sommarakademier samt fungerat som mötesplats för olika discipliner. Inom projektet har också ett antal doktorsavhandlingar kommit till.

Under senare år fungerade Sundin ofta som sakkunnig och opponent. Hans arbetsbörda var mycket stor, en anledning till att han själv inte hann producera sig som han egentligen velat. Han planerade att efter pensionen ta upp alla lösa uppslag och forskningstrådar som han lämnat efter sig och såg fram emot ett eget forskande och skrivande. Så blev det dock inte, något som vi, kollegor och ämnesvänner, bara djupt kan beklaga.